

Bite i gresset

*Oversettelse av utdrag fra L'herbe sous les pieds av Rémi Viallet,
med tilhørende kommentar*

Maya Veel Svendsen

Masteroppgave i litterær oversettelse fra fransk til norsk
Det humanistiske fakultet
Institutt for litteratur, områdestudier og europeiske språk

UNIVERSITETET I OSLO

Vår 2012

Bite i gresset

Maya Veel Svendsen

Veileder: Karin Gundersen

© Maya Veel Svendsen

2012

Bite i gresset

Veileder: Karin Gundersen

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Reprosentralen, Universitetet i Oslo

Sammendrag

Oppgaven består av en oversettelse av utdrag fra *L'herbe sous les pieds* (2010) av Rémi Viallet, som følges av en kommentardel. I kommentaren belyser jeg viktige sider av teksten og diskuterer løsninger i oversettelsen. Romanen presenteres først og plasseres i det litterære landskapet. Hovedvekten i kommentaren ligger på stilnivåer, dette fordi det familiære og muntlige språket er fremtredende i Viallets roman. Flere emner behandles lingvistisk og kontrastivt, og det redegjøres for forskjeller mellom fransk og norsk, som har gjort utslag i oversettelsen. Ekvivalensbegrepet diskuteres underveis. Til slutt presenteres fremmede elementer i oversettelsen og indirekte stemmer i tekstutdragene.

Takksigelser

Takk til Karin, som stilte opp som veileder tross sykemeldingen.

Takk til Andreas, som har vært en fantastisk coach og retriever.

Takk til alle på lesesalen i 8. for lange lunsjer, fine samtaler, irriterende diskusjoner, tårer med mer.

Takk til familien min, spesielt Kjersti og Matthias, og alle andre som har støttet og oppmuntret meg, men også vært gode kritikere gjennom fem år.

Innholdsfortegnelse

Sammendrag.....	iv
Takksigelser.....	vi
Innholdsfortegnelse.....	vii
Vedlegg.....	x
L'herbe sous les pieds (2010) av Rémi Viallet (utdrag).....	x
1 Innledning.....	2
2 Oversettelsen - Bite i gresset.....	4
3 Kommentar til oversettelsen.....	50
3.1 Presentasjon av Rémi Viallet og L'herbe sous les pieds.....	50
3.1.1 Plassering i det litterære landskapet.....	50
3.2 Bite i gresset, eller trå i det?.....	51
3.3 Stil og stilnivåer.....	53
3.3.1 Familiært språk.....	53
3.3.2 Syntaks som stilistisk markør.....	56
3.3.3 Folkelig språk.....	58
3.3.4 Argot.....	59
3.4 Dislokering.....	60
3.5 Muntlighet.....	61
3.6 Norsk skriftspråk og talemål.....	62
3.6.1 Radikalt og moderat bokmål og riksmål.....	62
3.6.2 Høflig tiltale.....	64

3.7 Statiske og dynamiske språk.....	65
3.8 Fremmedgjøring i oversettelse.....	66
3.8.1 Kjønn.....	67
3.8.2 Egennavn.....	67
3.9 Indirekte stemmer.....	69
4 Konklusjon.....	72
Litteraturliste.....	75

Vedlegg

L'herbe sous les pieds (2010) av Rémi Viallet (utdrag).

Vedlegget er ikke integrert i oppgaven. Det leveres kun til sensorene, som separat dokument.

Rettigheter til bruk av romanen i denne oppgaven er godkjent av forlegger Brice Rocton.

1 Innledning

Denne oppgaven består av en oversettelse fra fransk til norsk etterfulgt av en kommentar med teoretisk forankring. Oversettelsen består av utvalgte kapitler fra romanen *L'herbe sous les pieds* av Rémi Viallet. På norsk har jeg valgt tittelen *Bite i gresset*, noe jeg vil kommentere nærmere i kapittel 3.2. De utvalgte kapitlene utgjør omtrent halve romanen, og utvalgene er ment å gi et mest mulig helhetlig bilde av hendelser og karakterer. Viallets roman er preget av familiært språk (Guttu)¹ og en viss grad av muntlighet. Stilnivå og språkkoloritt er derfor hovedfokus i kommentaren. Muntlighet og såkalt lavstil er trekk som ikke bare finnes i dialog, men også i romanens fortellerstemme. En mer inngående presentasjon av forfatter og roman følger i kapittel 3.1, etter oversettelsen.

Målet med kommentaren er å redegjøre for de holdninger og normer som ligger til grunn for oversettelsen samt å presentere noen grunnleggende forskjeller mellom fransk og norsk, som forklarer de viktigste valgene jeg har tatt i arbeidet med oversettelsen. Ulike stilistiske trekk presenteres kontrastivt og diskuteres, etterfulgt av særtrekk ved det norske språket. Deretter presenteres fremmedgjøring og indirekte stemmer. Det trekkes i hovedsak frem eksempler på problemstillinger og løsninger, men mulige alternativer diskuteres der dette er relevant. Selve oversettelsesprosessen, altså arbeidet med en spesifikk tekst, belyses. Jeg støtter meg til såvel oversettelsesteori som lingvistikk, men det er konkrete kontekstavhengige problemstillinger som står i fokus. Som bibeloversetter Henri Meschonnic har sagt det, «C'est un traducteur que je théorise. Ceci contre le déni de théorie qui sépare prétendument les traducteurs et les théoriciens» (97).

Oversettelsen som inngår i denne oppgaven er kun utdrag av romanen, og jeg vil derfor kort oppsummere handlingen her. Romanen består ikke av en sammenhengende historie, men bruddstykker fra fortellerens fortid og nåtid. *L'herbe sous les pieds* er en ung manns fortelling fra den andre siden. Han ble drept i en massakre og forteller leseren om selve hendelsen, de øvrige ofrene, sin egen familie, begravelsen og sin egen barndom. Han deler også sine tanker rundt livet og døden. I kapitlene som er utelatt får vi blant annet vite mer om de nye forholdene til fortellerens foreldrene og Delphines nye kjæreste. Fortellerens familie blir blant annet intervjuet av et ukeblad, som skriver en artikkel foreldrene ikke kan stå inne for, og vi hører mer om søsteren og skuespillerdrømmen hennes. Fortellerens bestemor dør av elektrisk

1 *Familiær*: «2 fortrolig anslå en familiær tone 3 uformell familiært språk». Ordboken bruker i tillegg *fam.* (familiært) og *folk.* (folkelig) for å beskrive ord og uttrykk.

støt ikke lenge etter hans eget dødsfall, men ingen kommer i begravelsen hennes siden de nettopp har vært i fortellerens begravelse. Vi blir også kjent med sykepleiersken Myriam, den sleske kirurgen og foreldrenes nabo, engelske Madame Kendrick.

2 Oversettelsen - *Bite i gresset*

1

Fyren kom inn, løftet armen, siktet, skjøt. Hvorfor? Det får jeg aldri vite. Det er mandag. Klokka er to på halv tolv og jeg er død. Bra start på uka. Kroppen min falt sammen som en marionett som noen hadde kuttet trådene på. Jeg tippet av skaisofaen og kinnet mitt, som fremdeles var varmt, klistret seg til gulvflisene. Kontrasten minner om en *dame blanche*. Varm sjokoladesaus over vaniljeis. Syv euro og førti cent på menyen. Jeg ender heller opp sånn, paddeflat på gulvet, enn som han ved siden av meg, på trynet i dagens. Litt verdighet i det minste. Selv om verken han eller jeg bryr oss en skit om den verdigheten nå lenger. Det skjedde uten en lyd. Bortsett fra skuddene, selvfølgelig. En parentes i stillheten. En parentes som kostet meg livet. Det ble en dyr parentes. Jeg er død og likevel er ingenting forandret, eller nesten. Hjertet mitt banker ikke lenger, øynene mine ser ikke lenger, det er sant. Men jorda går rundt fremdeles. Bilene fortsetter å tute på ringveien og kuene å skite i enga. Noen drev sikkert og elsket akkurat mens jeg kreperte, tenker jeg. Og må bare le. Jeg hadde bestilt en kaffe. Den var slettes ikke verst. Jeg rakk ikke å drikke opp halvparten engang. Synd. Den lille sjokoladen ligger fremdeles på skåla i gullpapiret sitt. De prakker den kanskje på en annen kunde. Eller det tviler jeg på, den er full av blod. Det meste i kafeen er fullt av blod. Mitt blod og de andres. Fem personer totalt. Fem personer som ikke kjente hverandre og som tømte seg for hemoglobin samtidig. Ganske intimt i grunnen for en gjeng med fremmede. Når jeg sier «samtidig», må det forstås som «med få sekunders mellomrom», selvfølgelig. Tiden det tok fyren å trykke flere ganger på avtrekkeren til berettaen. Det var første gang jeg så et våpen i virkeligheten. Det ble fatalt. Fem kuler, fem døde. Full pott. På tivoli hadde han vunnet førstepremien, det vedder jeg på. I hvert fall en blinkende nøkkelring eller en såpebobledings. Den dagen var det vi som var førstepremien. Folk sier gjerne at man ser livet passere i revy rett før man dør. Det er tull. Som det meste av det folk sier. Ærlig talt, man ser ingenting. En kule kommer mot deg med en fart på tre hundre meter i sekundet. Med den farta forstår jeg ikke hvordan man skal kunne se livet sitt som om det var et lysbildeshow. Med mindre man virkelig har hatt et drittliv. Den greia med den hvite tunnelen, med lyset som man ser i enden og alt det der, er også bare tull. Det hadde jeg sjekket. Den gangen jeg interesserte meg for sånt. Jeg hadde ikke funnet noe særlig. Problemet når man skriver: «død» «tunnel» og

«hvit»² på nettet, er at man uten unntak finner de døde i Mont Blanc-tunnelen. Og de kan ikke akkurat hjelpe deg. Nettet er dårlig lagt opp iblant, det. Litt som livet. Når du havner i skuddlinja til en kule fra gønnenen til en type du ikke kjenner engang. Uten å ha plaget noen. Du satt bare og nippet til en kaffe i en bistro. Jeg likte godt denne bistroen. Nå er feelingen mindre god. Nødvendigvis. Eieren, Jean-Michel, ble ikke drept. Han solgte stedet tre måneder senere. Han følte ikke for å jobbe der lenger etter det som skjedde. Det kan man forstå. Og kafeen hans hadde jo heller aldri vært stedet for spennende opplevelser, bortsett fra den gangen noen hadde fire rette i Lotto. Nå skjedde det i hvert fall mer enn nok. Det skal godt gjøres å komme på et bedre reklamestunt. Vel, man kan ikke si det tiltrakk seg mange kunder, men det var likevel et bra reklamestunt. En stund var det til og med snakk om at stedet skulle inngå i en guida tur som het «Skrekkens Paris – hovedstadens tyve dramatiske steder», eller noe i den duren. Men for å ha noe håp om å bli en av etappene, måtte det være minst sju døde. To i manko. Synd. Den ble omgjort til internettkafé isteden. Seks måneder senere: slakteri. Internettkafeer holder sjelden lenger enn seks måneder. Og ved nærmere ettertanke, så er jo slakteri mer passende, etter det som skjedde. Kanskje ethvert sted har en forutbestemt funksjon. For dette stedet var det å sette kald biff i omløp. Og det begynte med oss.

2

Jeg husker dagene vi skulle dra på ferie. Pappa som kjørte den gamle renaulten. Bilskiltbingo for å få tida til å gå. Tissepauser på øde og møkkete rasteplasser ved motorveien. Vind som pisket mot armen jeg hadde stukket ut av vinduet. Og dvaske bagetter i aluminiumsfolie.

3

Jeg hadde en avtale med Delphine den dagen. For ente gang skulle vi bli venner igjen etter en krangel. Jeg tror at vi, Delphine og jeg, hadde funnet opp perpetuum mobile sammen. Det var av og det var på. Det var av og det var på. Nå hadde det i hvert fall kortsluttet. Og det var lite håp om ny fres. Jeg vet ikke hvor mange ganger vi kranglet, men Guinness' kunne nok ha vært interessert. Delphine var verdensmester i å finne måter å knote det til på. Problemet var at det sjelden stoppet der. Greia blåste seg alltid opp til en gigantisk krangel, trist som faen. Med flytting hjem til foreldrene og alt som hører med. Men jeg var vant med triksene hennes, og det ble bestandig happy ending. Innerst inne må jeg ha vært fornøyd med tingenes tilstand. Jeg unnet meg selv en uke i sølibat, med dassringen i været som flagg på halv stang, til berta

2 «Blanc» på fransk.

var på plass igjen. Vi elsket aldri bedre enn de dagene hun kom hjem. Det ble alltid litt dyrisk. Hun måtte vel få ut all frustrasjonen fra en uke med foreldrene hengende rundt seg. Med moren som i ett sett spurte hvor hun hadde hodet hen da hun fant ut at hun skulle slutte å studere for å jobbe på HM isteden. Og faren som i ett sett spurte hvor hun hadde hodet hen da hun gjorde det slutt med den perfekte medisinerstudenten han hadde spadd opp for henne, bare for å ende opp med meg. Hodet hennes hadde visst vært mange steder som foreldrene ikke skjønnte noe av. Derfor fikk jeg full pakke når hun returnerte til heimen. Selv var jeg i storform, rett og slett fordi jeg var lykkelig over at noen tok over for høyrehånda mi. Nei, jeg koddet. Jeg leker macho, men det er ikke helt meg. Jeg var fornøyd med at hun var tilbake fordi jeg var glad i henne. Hun var dama mi. Vi hadde det ganske bra sammen. Punktum finale.

4

Beretta 92 er en halvautomatisk italiensk pistol som veier 970 gram og har et løp på 125 mm. 970 gram. Det er ikke mye for en greie som kan ta livet av fem personer på under ti sekunder. Under en kilo for å sende over tre hundre kilo menneske til likhuset. Det står ikke i forhold. En Beretta 92 kan skyte opptil 15 skudd. På bakgrunn av det var ikke fyren akkurat noen ener. Han gjorde bare en tredel av jobben. Hvorfor knerta han bare fem når han kunne fått tre ganger så stor glede for pengene?

11

Moren min tok telefonen og skjønnte ingen ting. Hjernen hennes gikk i dvalemodus. Sikkert for å beskytte henne. Jeg kan ikke akkurat klandre den. Det er menneskelig. Hun kommer ikke til å føle noe som helst de neste ti årene. Om ti år, en morgen, mens hun henger opp tøy på balkongen, kommer vinden til å stryke over kinnene hennes, og da føler hun seg vel. Hun vil føle skyld. Skam til og med. Skam fordi hun ti år tidligere ikke var i stand til å fornemme noe som helst da sønnen hennes døde. Ti år for å fornemme noe som ikke har med sønnen hennes å gjøre, og som attpåtil er en positiv følelse. Den morgenen vil hun få lyst til å klatre over rekkverket og hoppe. En trang hun kunne hatt ti år tidligere. Hun lar være. Nettopp fordi det har gått ti år. Hun lar også være fordi det er vask igjen i maskinen og fordi hun vet veldig godt at hvis man lar den ligge, blir tøyet krøllete og lukter mugg. Hun holder følelsen for seg selv og venter et drøyt tiår til før hun fornemmer noe nytt. Hun har følt seg levende i ett minutt. Det er det hun trenger for å holde ut.

12

Faren min. Han er det omvendt med. Han fikk det rett i fleisen. Og ble verdensmester i lidelse. Det var ikke engang smerte han følte. Det var noe mye større. Som om han hadde funnet opp en ny følelse, som det ikke fantes ord for. En følelse som slukte han hel og ikke kom til å gi slipp før han døde. Moren min satte følelsene i revers, kvittet seg med dem. Hun overlot det der til andre. Faren min plukket dem opp, samlet på dem, katalogiserte dem. De gamle minnene og de nye følelsene blandet seg og gjorde han dårlig. Hele dagen gikk han rundt og lurte på hvorfor sønnen hans var borte. Hvorfor han ikke hadde gjort flere ting sammen med han. Hvorfor han ikke hadde sagt at han var glad i han. Nå når han var borte, følte han seg enda mer glad i han. Det er tull. Det er ljug og det er bare tull. Faren min er ikke mer glad i meg nå, etter at jeg kreperte. Det har bare lagt seg et ekstra lag oppå etter at jeg gikk bort. Som forvrenger alt sammen. Men det stemmer at jeg lurte på hvorfor faren min ikke sa litt oftere at han var glad i meg. Fordi mannfolk ikke sier sånt til hverandre? Jeg ville ikke akkurat blitt soper om vi hadde sagt det. Det får være grenser.

14

Det var en sykepleier som kom og snakket med foreldrene mine. Eller en lege. Jeg har egentlig ikke peiling. Man ser ikke forskjell, de går jo i hvitt alle sammen nesten hele tiden. Jeg heller mest mot sykepleier. Kvinne: sykepleier. Mann: lege. Det er enklest sånn. For meg i hvert fall. Hun var den eneste som hadde plastskilt med navnet sitt på. Jeg aner ikke hva man gjorde for å tiltale de andre. Det stod Myriam på skiltet. Det var altså Myriam som snakket med foreldrene mine først. Om organdonasjon. «Nei.» Det var det første ordet faren min sa. Moren min sa selvfølgelig ingen ting. Myriam var vant med det. Hun ventet en lang stund. Så gjentok hun det hun pleide å si, med den litt nasale stemmen sin. Som et blankpolert argument fra en støvsugerselger. En litt mekanisk tale, men som hun hadde klokketro på. Tusenvis av mennesker på venteliste. Hvordan operasjonen foregikk. Hvilke organer som kunne brukes. Kroppen som lappes sammen igjen. Som om ingen hadde rørt den. Nødvendigheten av en rask avgjørelse. Egentlig hadde hun ikke lov til å insistere på den måten. Det var en hårsbredd fra tvang. Men det var jo for å redde liv. Og for henne var det alt som betydde noe. Hun hadde følt at det kom til å bli vanskelig med foreldrene mine. Hele tiden mens hun snakket så hun hodet til faren min gå fra side til side i protest. Hun konstaterte også at moren min ikke kunne bli noen støttespiller, for hun satt bare og stirret stivt på fugene i flisegulvet. En lukket far og en totalfjern mor. Det kom til å bli en tøff kamp. Hun så alltid på det litt som en kamp.

Seieren lå i smilet fra den som hadde fått nytt organ. En sjelden gang i noen ord fra donorens familie. Som ville takke henne. Og si at de ikke angret på valget. Og at det hun hadde sagt hadde hjulpet dem til å ta avgjørelsen. At en av deres nærmeste kunne leve videre gjennom en annen. Det var kanskje litt på kanten. Men hun hadde tatt vare på de få brevene hun hadde fått. De var hennes lille stolthet. Den eneste. Så det var bare å nyte det.

15

«En hjernedød ung mann, det er ideelt for transplantasjoner.» Det var det kirurgen med de hvite tennene sa. Ideelt. Enten er denne legen veldig dum. Eller så kjenner han ikke til den nøyaktige definisjonen av ordet ideelt. Selv heller jeg mot begge hypoteser.

16

Fyren som drepte meg heter Marc Francastel. Han ser ikke spesielt mye på voldelige filmer. Spiller ikke tv-spill hvor man eliminerer femti mann i minuttet. Har ikke hatt en vanskelig oppvekst. Ble ikke voldtatt da han var åtte. Er ikke medlem av noen slags sekt, terroristcelle eller hjernevaskforsamling. Kommer ikke fra et dårlig miljø. Har ingen medfødte lidelser. Ingen trang til hevn eller vold. Har aldri blitt overfalt eller ranet. Ikke engang slengt dritt til. Og likevel. Han kjøpte seg en Beretta 92 på eBay. Ganske dyrt, fordi en liten smarting bare fortsatte å by over. Han mistenkte forresten selgeren for å ha dratt opp prisen selv. Men OK, han kjempet med ærlige våpen. Selgeren var en tidligere militær som hadde blitt våpenhandler for å spe på pensjonen. Ikke noe galt med det. Typen sendte med både kuler og brukerveiledning. Den var klar til bruk. Men man måtte ikke vente seg noen kundeservice i etterkant. Selv skulle jeg gjerne sett at han tilbød kundeservice. Jeg ville sendt et hyggelig, lite brev. For å informere litt om hvor kulene hans hadde endt opp, dem som han leverte sammen med berettaen. For jeg har en som gikk rett inn i leveren, etter å ha tatt veien gjennom tarmen og hele sulamitten. Det var riktignok ikke mye å utsette på fyren. Varene fungerte som bare det. Og det var det viktigste. Francastel var født i Fécamp. Moren var ekspeditrise på Posten. Faren var tobakkshandler. Som liten var han en nydelig baby. Alle syntes det. Foreldrene hans, så klart. Men andre også. På spøk sa folk at med et sånt oppsyn ville han bli fotomodell, og at jentene kom til å stå i kø. Sånt pjatt. For helt til han var tolv år var muligheten tilstede for at han kunne bli pen. Men etter puberteten ble det mindre sikkert.

Han kunne gå da han var atten måneder. Snakket da han var to og et halvt. Begynte på

barneskolen da han var seks. Fjernet blindtarmen da han var åtte. Begynte på ungdomsskolen da han var tolv. På videregående da han var seksten. Mistet jomfrudommen med en tysk jente bak sanddynene på Cap d'Agde da han var sytten. Tok avgangseksamen da han var atten. Fikk lappen da han var nitten. Universitetsgraden *Deug* da han var tjue. *Licence*-grad da han var tjueen. Fikk sin første jobb da han var tjuetre. En mandag morgen da han var tjuefire, drepte han fem gjester på en kafé. Tjuefire. Yngre enn meg. Er til å dø av, det også.

18

Når moren min kjørte meg til skolen, satte jeg meg i baksetet, på plassen mellom forsetene. Jeg husker armen som hun instinktivt strakte ut hvis hun bremsset brått, for å hindre meg i å stupe mot frontruta. Den beskyttende armen hennes. En mamma-arm.

22

Jeg har en søster. Jeg har ikke snakket om henne før nå fordi hun er gjennomsigtig. Så jeg har for vane å glemme henne innimellom. Alle har for vane å glemme henne. Hun er typen til å vinne Gullpalmen for beste pinnedyrimitasjon. Hun vant alltid når vi lekte gjemsel. En dag glemte vi henne til og med. Vi var ute og spiste, og vi glemte henne igjen. Problemet er at livet ikke er som å leke gjemsel. Man skal helst kunne fremme seg selv. Men henne ser man aldri. Jeg vet ikke hvorfor. Hun er diskret, det er sant, men det er mer enn bare det. Mer enn et personlighetsproblem. Hun er liksom ikke fysisk tilstede. Aldri. Om hun er der eller ikke, det forandrer faktisk ingen ting. Når du sitter og spiser suppe, hender det at du lager lyder med skjea eller munnen. Ikke hun. Total stillhet. Til og med når hun spiser suppe. En gang spurte til og med moren vår meg: «Hvor er søsteren din nå igjen?», mens hun satt der rett overfor henne. Det var drøyt.

På skolen er det ikke bedre. Det er alltid samme problem på lærerrådsmøtene. Når de kommer til henne, ser alle på hverandre og spør: «Hvem er det?» Fordelen er at ettersom lærerne ikke aner hvem hun er, gir de henne alltid gjennomsnittskaraktter. Fordi de er usikre. Ulempen er at hun aldri kan få toppkaraktter. I kassakøen på butikken går folk forbi henne. Men ikke for å snike. De ser henne bare ikke. På ferie glemte vi henne igjen på rasteplassene. Annenhver gang. Frøkna hennes visste fremdeles ikke hva hun het det siste året hun gikk på barneskolen - banna bein. Og ikke fordi læreren var en senil kjerring. Neida. Bare fordi det var søsteren min. Folks minne preller av på henne. Hun fanger ikke opp noe som helst. Ikke

oppmerksomhet. Ikke lys. Alltid i skyggen. Søsteren min er en gåen lyspære.

23

Fyren hadde valgt den 23. desember for å gjennomføre storverket sitt. Ikke særlig skjønnsomt. Det er tydelig at han ikke tenkte på ofrene i det hele tatt. Eller, for oss spilte det liten rolle om vi døde 23. desember eller 15. august. Men for familiene var det mer ømtålig. Årets julegave: en kiste. Istedenfor konfekt. Forandring fryder.

25

Kvelden etter at jeg døde, lå søsteren min med en gutt. Hun mistet jomfrudommen den dagen jeg mistet livet. Typen satte heldigvis ikke barn på henne. Ellers kunne man lirt av seg en skikkelig fjollete tirade, liksom: én dør, en annen blir født, slik er livets gang. Nei, nåde! Ikke noe sånt. Isteden donerte fyren henne en kjønnssykdom. Ikke aids, heldigvis. Men likevel. Faen, søs! Hva driver du med? Jeg rekker så vidt å fordufte før du begynner å føkke opp. Du kunne ikke beskytte deg, kanskje? Hva er vitsen med alle prevensjonskampanjene med kviseløse tenåringer som sverger at aids aldri kommer til å ramme dem? Ingenting. Selvfølgelig. Jeg skjønner ikke hvorfor jeg hisser meg opp. Jeg skjønner heller ikke hvorfor jeg kalte henne søs. Jeg har aldri kalt henne det. Det er merkelig, men så lenge jeg levde snakket jeg ikke mye med søsteren min. Nå som jeg er død, skulle jeg gjerne ha sagt en hel masse. Om alt og ingenting. Vitser. Råd om klesstilen hennes. Små uviktige ting. Kanskje gi komplimenter. Særlig bare snakke piss. Jeg kjenner han ikke engang, typen hun elsket med den første gangen. Hvis man kan kalle det å elske. Hendene plassert litt hvor som helst. Keitete stillinger. Et glemt kondom. Stønning som var mindre troverdig enn dubbing på en pornofilm. Bare antydningen av en fake orgasme på henne. En kjapt glemt orgasme på han. Hun mistet uskylden, og det gjorde vondt. Han fikk seg noe, og det gjorde godt. Han pakket sammen utstyret og lot søsteren min sitte igjen på sengekanten. Lakenene bare så vidt i uorden.

26

På julaften hadde moren min gjort i stand et festmåltid, som om ingenting hadde skjedd. Da faren min så det, prøvde han ikke engang å stoppe henne. Hun trakk pynten opp av eskene og stilte alt sammen rundt på bordet. Det var det samme som de andre årene. Heslig gull- og

sølvfarget nips, som gjorde det vanskelig å plassere maten. Stearinlys som så ut som snømenn, et juletre i bordformat med falsk snø, som hadde blitt gul med årene, og store snøfnugg i krystall, som egentlig var av glass. Gavene lå under treet. Mine også. Moren min begynte å åpne dem mens faren min så på. Søsteren min var ikke der. Hun hadde klart å lure seg unna hele greia. Hver gang moren min åpnet en pakke, utstøtte hun et lite hvin. Noe mellom henrykkelse og overraskelse. Hun pakket ut alt. Barbermaskinen til faren min, sitt eget sjal, klærne til søsteren min. Og jeg var så heldig å få en iPod. Jeg ville blitt glad for den. Moren min lagde en ball av alt pakkebåndet og strøk seg over ansiktet med den. Enda et av de nye, merkelige ritualene hennes. Etterpå samlet hun sammen alt papiret og passet på å glatte det ut skikkelig. For liksom å kunne bruke det igjen neste år. Så satte hun seg til bords. Alene. Hun forsynte seg med kalkun. Vi hadde bestilt den, best å ikke la den gå til spille. Faren min bare streifet rundt i kåken uten å klare å slå seg ned noe sted. På kjøkkenet prøvde han å spise en kandisert kastanje. Den kom i retur fem minutter senere. Som alt annet kom han til å spise de neste femten dagene, minst. Denne gangen kunne han ikke komme og si at han hadde lagt på seg tre kilo i jula. Etter å ha slukt sin del av julestubben, gikk moren min og satte på en jule-cd. Faren min tok på seg jakka og gikk ut for å kjøre seg en tur som skulle vare i over to timer. Moren min satte seg i sofaen og hørte ferdig cd-en. Sangene handlet om jula og hvor godt det er å være sammen med familien og dele muntre øyeblikk. Alt hun ikke ville få oppleve på en god stund. Med én gang den siste sangen var slutt, ryddet hun av bordet og gikk og la seg. Klokka var ikke ti om kvelden engang. Jula er en fantastisk høytid når alt er bra. Men når du akkurat har mistet sønnen din, er den et helvetes bedrag.

27

Kirurgen ber om musikk. Sykepleieren trykker play med latekshansken sin. Michel Delpech. Første spor. «Le chasseur». Michel Delpech! Du koddet? Han skal kutte meg opp til Michel Delpech! De kunne ikke sette på noe annet? Ikke vet jeg, Mozart for eksempel. Det ville vært mer passende og tatt seg bedre ut. Dette er bare harry musikk for en harry kirurg. Hvorfor ikke Claude François når vi først er i gang! *Alexandrie, Alexandra* med sykepleierskene som *claudetter*. Jeg har ingenting imot Delpeche, men å ligge under kniven med bakgrunnsmusikken: «Skogen suste. Solen skinte. Jeg gikk meg en tur med min hund.» Det går bare ikke an. Jeg må opp og ut. Jeg vet, det kan jeg jo ikke! Men det er ikke lysten det skorter på. Lete opp en ny kirurg. Arrangere casting. Jeg tar hvem som helst. Så lenge det ikke er en gammel kjekkas med reklamesmil og bedriten smak.

30

Jeg var åtte den gangen moren min tørket håret mitt etter en dukkert i havet. Jeg satte meg i skyggen under parasollen for å spise berlinerbolle med eplefyll og så på henne mens hun leste. Noen ganger skulle jeg ønske jeg var åtte år.

32

Hadde bare Delphine vært presis, ville jeg kanskje ikke vært død. Mens typen lekte bad boy, kunne vi hatt oss på kjøkkenbordet for å feire at hun var hjemme igjen. Gjenforeningene skjedde ofte der. Eller på parketten i gangen. Når vi ikke hadde tid til å komme oss helt inn på kjøkkenet. Hun ville ha hylt så glassene klirret hos gamla i femte. Hvis Delphine ikke hadde kommet for sent ... Jeg lurert ofte på dette. Hvis ... Hvis hun ikke hadde brukt en halv evighet på å sminke seg hadde hun kanskje vært der til tida, vi hadde kanskje pult som gale på et respatexbord. Jeg kunne kanskje tilbrakt resten av tilværelsen andre steder enn i en kiste som lukter kryssfiner. Alt det her kommer av den jævla teorien om sommerfuglens vingeslag. Som sier at alle ting henger sammen, og hvis man endrer noe, så påvirker det alt annet. Et vingeslag i Asia. En flodbølge på baskerkysten. Eller snarere omvendt. Delphine driter i historier om sommerfuglers vingeslag. Uansett slår hun bare sommerfuglene flate. Hun takler ikke insekter. Det ville aldri falle henne inn at jeg er død på grunn av henne. Men jeg bebreider henne ikke. Med den farta kunne jeg komme til å bebreide absolutt alle. Til og med moren til Delphine. Hadde den sløve dama tatt litt mer i under fødselen, ville datteren hennes kommet et kvarter tidligere. Alt ville være forskjøvet, og jeg kunne fremdeles vært der og kranglet med henne. Det skulle ikke forundre meg om hun gjorde det med vilje, om hun holdt igjen i noen minutter sånn at jeg skulle dø. Den som kjenner moren til Delphine, vet at hun er i stand til det.

36

Da søsteren min fortalte at hun ville bli skuespiller, sa bestemor: «Vil du bli realityhore?» Det hører med til historien at i bestemors verden er alt annet enn det hun har vært hele livet, det vil si en underdanig og lydlig hjemmeværende husmor, det samme som å være realityhore. Det er en grunnholdning. Det hører også med til historien at selv om hun kaller dem realityhorer alle sammen, kan hun ikke la være å sitte klistret til skjermen døgnet rundt. Hun ser på hele dagen. Natta også. Resultatet er at hun tenker på dem som en del av familien. Én gang i uka,

når hun kom på kyllingmiddag hver søndag, pleide hun å overøse oss med siste nytt om fjernsynsbarna sine. «Michaël spiste ikke pastaen sin i går. Jeg ble rasende. Og Valérie! Jeg er svært bekymret for henne. Jeg er redd hun skal begynne med narkotika.» Egentlig ble jeg litt skremt av å se henne sånn. I begravelsen sin vil hun ha en viss Mylène eller Monica til å syngre gravtalen. Og samme hva, så skal de være nedtegnet i testamentet hennes. Foreldrene mine vil se passe smarte ut når notaren spør: «Hvem er egentlig Jérémy?»

Da jeg gikk bort, voldte det henne ikke spesielt mye smerte. Det sier seg selv, jeg hadde jo aldri vist meg i den magiske ruta. Hun ble mye mer rystet den dagen Jean-Patrick ble eliminert med kun tolv prosent av stemmene.

37

Nummer to: Jean Dumont. Et helt vanlig navn. En drittjobb to gater bortenfor kafeen. Han var mannen i gata. Med livet til mannen i gata. Forresten kjedet han seg litt i en såpass platt tilværelse. Heldigvis hadde det aldri gått opp for han. Han hadde kroppen til mannen i gata også. Han var én syttifem høy. Akkurat gjennomsnittet for franskmenn. Han hadde bilring som mannen i gata. Feriene til mannen i gata. På fjellet om vinteren. Til havet om sommeren. Det ville aldri falle han inn å gjøre det motsatte. Og kona til mannen i gata. Valérie. Frisør i en liten salong hvor man for den nette sum av tretti euro kunne gå ut igjen og ikke føle seg så aller verst på hodet. Jean likte fotball, godt nedkjølt rosévin og sprengt bog med linser. Også likte han kona si. Han hadde en 5-dørs Clio. Hvit. For han var det allerede ganske eksentrisk. Selgeren hadde lokket med en lekker kirsebærrød en, men han så ikke for seg å skulle sitte bak rattet i noe sånt. Vel, problemet med hvitt er at det blir fort møkkete, og han bebreidet seg selv litt for ikke å ha tatt til fornuft og valgt antrasitt isteden. Jean og Valérie hadde en hund. Som het Angel. En grå puddel. Grå som bilen Jean burde ha kjøpt. Bare én ting manglet for at Jean virkelig skulle være mannen i gata. Unger. Det var ikke fordi de ikke hadde prøvd, Valérie og han. Det festet seg bare ikke. De hadde ikke grønne fingre på det feltet. Først hadde de trodd at Valérie var steril. Selvfølgelig. Men faktisk ikke. Hver for seg var de fruktbare. Det var kombinasjonen som ikke fungerte. Det nullet seg ut. Det er sånt som skjer. Og akkurat det plaget Jean.

Det var baksmellen i livet hans. Fordi gjennomsnittsalderen for å få barn er trettito for menn og tjueni for kvinner. Og nå ble han snart trettifem og Valérie hadde akkurat fylt trettien. Men denne morgenen var annerledes. Han visste at han endelig skulle bli en helt vanlig pappa.

Valérie hadde ringt han på jobben. Siden hun ikke jobbet på mandager og hadde fått en anelse, hadde hun kjøpt en graviditetstest. I neonlyset på badet hadde hun sett den lille, blå streken. Hun hadde gått ut for å kjøpe en til. Man vet jo aldri. Men i lyset på kjøkkenet var streken fortsatt blå. Hun hadde grepet mobilen. Hun følte ikke for å vente helt til kvelden med å varsle Jean. I telefonen hadde de grått litt. Også hadde de ledd. Jean hadde gått fra kontoret rett etter at de hadde lagt på. Uten å gi beskjed til noen. Noe han aldri ville ha gjort som helt vanlig mann. Men siden han skulle bli pappa nå ... Han gikk bortover gata med blikket i hytt og vær og så på alt og ingenting. Han skumpet borti folk, og istedenfor å si unnskyld sa han at han skulle bli far. Nyheten og morgenlufta hadde gjort han så inn i helvete sulten. Han gikk forbi baren og la merke til dagens, skrevet med kritt på menytafva. Sprengt bog med linser. Livretten hans. Absolutt en dag da alt ble servert på sølvfat. Han gikk inn i baren. Til tross for at klokka bare var tolv minutter over elleve. Vel, det han ikke visste var at døden også kom til å bli servert han på sølvfat. En kule i brystet. Rett ved siden av høyre lunge. Han kom aldri til å bli en helt vanlig pappa. Og sønnen hans kom heller ikke til å bli et helt vanlig barn. Med en far som døde på trynet i livretten sin. Rett før han stupte ned i linsene, drev Jean og tenkte på navn til ungen. Pierre. Hvis det ble en gutt. Julie. Hvis det ble en jente. Helt vanlige ting, liksom.

41

Den tredje het Victor. Han var seks år. Kula slo seg til ro i det lille hjertet hans, midt i den lille brystkassa. Barn skal ikke dø, det er sant. Hvem som helst kan si seg enig i det. Likevel dør de. Victor drev og spilte flipper. Moren hans hadde trukket fram en stol som han kunne stå på for å rekke opp til knappene. Han var igang med tredje omgang da det skjedde. Han fikk heller ikke noe forvarsel, konsentrert som han var på lysene som blinket. En flik av tunga stakk ut av munnviken hans, akkurat som når han konsentrerte seg om ikke å fargelegge utenfor strekene. Selv likte han godt å komme utenfor. Men han hadde blitt forklart at det skal man ikke. At det samme gjelder for tegning som for alt annet i livet, det gjelder å ikke havne utenfor. Victor var forelsket i Josiane, en klassevenninne. Ingen brydde seg om henne, siden hun hadde et gammel tante-navn. Selv sa hun at hun var stolt av det, fordi hun var oppkalt etter bestemoren, som hun aldri hadde møtt. Victor var ikke forelsket i Josiane på grunn av det lange, lyse håret hennes eller de store, blå øynene, men fordi hun hadde en hamster. Han var helt fascinert av det dyret, og hver gang de gikk forbi dyrebutikken maste han på moren sin for at hun skulle kjøpe en til han. Hamsteren til Josiane het Francis. Alle hadde visst

oldingnavn i familien hennes. En dag drepte faren til Josiane Francis ved et uhell da han smalt igjen en dør. Dyret stod på terskelen og da døra var igjen, befant hodet seg på den ene sida og rumpa på den andre. Etter den dagen brydde ikke Victor seg mer om Josiane. Til moren, som lurte på hvordan han plutselig kunne miste interessen på den måten, svarte han at en familie som utrydder hamstre ved å smelle igjen dører ikke kan være annet enn en åndssvak familie. Og han kunne ikke tenke seg å være forelsket dattera til åndssvake. To dager senere var han forelsket i Judith, som hadde en gullfisk ved navn Walter.

42

Den dagen jeg skulle graves, regnet det. Som jeg hadde håpet. Jeg syns begravelser tar seg best ut i regnvær. Det gir en dramatisk effekt, som jeg må innrømme at jeg ikke akkurat misliker. Det er bedre enn midt i august, når alle er kledd i shorts og sandaler og bare tenker på én ting, som er at det snart må bli ferdig så de kan stikke og sette seg på en fortauskafé i sola. Det var mange der. Skikkelig folksomt. Jeg kjente ikke halvparten engang. Spesielt var det mange gamle. Det er merkelig hvordan kirkegårder tiltrekker seg gamle mennesker. Man skulle tro de kommer for å sjekke forholdene, før de selv skal over til den andre siden selv. Som om de var på omvisning. De inspiserer lokalitetene. Det er litt tullete, for enten de liker det eller ikke, må de uansett flytte dit en vakker dag. Også var det journalister der. To-tre av dem hadde klatret opp på kirkegårdsmuren for å få full oversikt. De andre flokket seg rundt gravfølget. Siden været var så grått, blinket det i blitser i ett sett. Man skulle tro man var i Cannes den dagen Gullpalmen deles ut. Og prisen for beste dauskrott går til ... meg. I alt oppstyret tråkket de på gravene og veltet noen blomsterpotter. Folk gikk vanlig kledd. Jeg mener, de hadde ikke kledd seg for begravelse. Det er litt skuffende, men folk kler seg ikke for store anledninger lenger. Den samme jeansen brukes i dåpen til lillegull, bryllupet til storesøster og begravelsen til besta. Det tok seg bedre ut før, da mannfolkene gikk i fine dresser og damene hadde sørgekjoler som de bar i månedsvis. Bare moren min hadde gått klesveien for å markere anledningen. Gått litt for langt, dessverre. Hun hadde et digert, svart kniplingssjal over håret. Noe jeg hadde sett før, på hodet til Jackie Kennedy i arkivreportasjer. Det er bare det at den gjorde seg mye bedre der, på hodet til en First Lady, enn på hodet til moren min. Det kalles visst en mantilje. Jeg ville heller ha kalt det en utvaska pynteduk. På moren min så det i hvert fall ut som en utvaska duk. Som dem man finner hos gamle mennesker, over armlenene på sofaen for at skinnet ikke skal bli slitt.

Det var fintfolk der også. Innenriksministeren eller noe i den duren. Han skilte seg ut fordi han var den eneste som hadde en under-fjott ved siden av seg til å holde paraplyen. Etter at han havnet så høyt på strå, kunne ikke fyren se opp ned på en paraply lenger. Sprøtt. Moren min ville ikke ha noen paraply, så det sildret fra kniplingssurkålen og ned i ansiktet hennes. Den så virkelig ikke ut lenger. Øynene hennes var våte. Det var umulig å si om det var tårer eller regndråper. Da de plasserte meg nedi bunnen av hullet, ville hun gjøre som på film og kastet en neve jord på kista. Problemet var at siden jorda var fuktig, ble hånda hennes full av dritt. Hun hadde ikke noe å tørke av seg på, så hun lot hånda henge ned langs siden, på trygg avstand fra kroppen. Sånn går det når man vil leke melodramastjerne. Etter at jeg døde, har den nye, teatraliske stilen hennes rett og slett irritert vettet av meg. Hun fikk en manisk trang til å gi hver minste ting hun gjorde symbolsk betydning, og det var like tåpelig hver gang. Som for eksempel ideen om å feire messe for meg, når jeg ikke er religiøs og ingen andre i familien heller, utenom en tremenning eller noe, som ble munk og hengte seg i klostercella etter å ha lagt igjen et brev der det stod at Gud hadde skuffet han dypt. Heldigvis klarte faren min å nedlegge veto, og moren min trakk tilbake påfunnet sitt. Ministeren skulle holde tale, men siden det regnet sånn, lot han være. Han satte seg i limousinen og dro tilbake til ministeriet sitt. Etter begravelsen gikk hele gjengen på restaurant. Siden mange i familien kom langveis fra, kunne man ikke akkurat prakke på dem nye femti mil på tom mage. På grunn av alle de gamle som knapt kunne gå, falt valget på den nærmeste restauranten: en Flunch på Montmartre. Ungene og spesielt de gamle var i grunnen fornøyde, siden det var spis-så-mye-du-vil-deal på tilbehøret. Vanligvis elsker gamle mennesker at de kan spise så mye de vil når de er på restaurant. De tror liksom at de skal kunne spise bømtevis, selv om de som regel ikke klarer å tømme én tallerken engang. Men de er likevel fornøyde, siden de kan spise så mye de vil ... Og i tillegg klarer de alltid å lure med seg noe i en plastboks, som de gjemmer nederst i veska for å ha noe godt til kvelds. Straks regningen var betalt, forduftet alle sammen og lot moren, faren og søsteren min sitte alene igjen i bmw-en. Før de dro hjem, ville moren min kjøre tilbake og se til grava. Hun var redd for at kirkegårdsarbeiderne hadde gjort en slett jobb og latt den stå åpen for vær og vind. Faren og søsteren min ble sittende igjen i bilen. De sa ikke et ord til hverandre. Det hørtes bare en dempet støy fra trafikken. Søsteren min satt i baksetet. Hun kastet et blick i speilet. Hun så tårene som rant nedover kinnene til faren min. Hun ville si noe eller gjøre et eller annet, men rakk det ikke. Moren min kom tilbake, og de dro hjem.

47

På grava hadde moren min fått plassert en gravstøtte med en kjempelang inskripsjon, som lød: «Til vår overtredende sønn som vi har savnet på inntil i morgen» - banna bein. For å få vite hva det betyr, må dere gå og spørre henne, for jeg har lett og ingenting funnet. Enten var fyren som satte ordene på plata drita full, eller så er det nok en fiks idé fra moren min. Eller en kryptert melding, ikke vet jeg. I tillegg var det en skikkelig stygg støtte, med store, lilla blomster i alle fire hjørner og jålete skrift.

Jeg som drømte om soberhet ble godt forsynt. Men de hadde i hvert fall spart meg for den greia med medaljong og bilde. Det var jo noe. Vel, heldigvis var det blomster på grava mi også. Masse blomster. Jeg tror faktisk jeg hadde grava med mest blomster på hele kirkegården. Men det er jo ikke så rart. Når gamle mennesker dør, legger man ned en liten bukett for ikke å la det passere ubemerket. Men er det et ungt menneske, snur man ikke på skillingen. Hvis vi hadde fått til en blomsterkonkurranse på kirkegården, ville jeg ha vunnet med god margin.

48

Han heter Stanislas. Stanislas du Maurier. Egentlig heter han du Maurier de Tourigny. Men familien hans bestemte seg for å kutte ned på herligheten for ikke å gjøre folk altfor misunnelige. Jeg skal altså gi hjertet mitt til en riking. Kunne jeg velge, skulle det heller gått til en som sliter. Men har jeg egentlig noe valg? Og kanskje er han mer enn bare et idiotisk navn, denne fyren. Dessuten får jeg liksom innpass i adelen nå. Og det, det ruler. Hjertekamrene mine får værsgod venne seg til blått blod.

51

Lindsay Summerland het hun. En amerikansk dame i 14. arrondissement. Det er ikke opplagt hva hun gjorde der, siden turister aldri setter fot i 14. arrondissement. Ikke så rart, det er ingen severdigheter der. Hun hadde en gigantisk, knall rosa solskjerm tredd ned over hodet. En grotesk sak, som man må være amerikaner for å ta på seg. Hun var ikke tjukk til amerikaner å være. Hadde holdt seg ganske bra til å være førtifire år.

Hun hadde fått lyst til å komme seg utenfor allfarvei. Hun forlot følget sitt, som skulle sette tusenvis av dollar over styr i Rue du Faubourg Saint-Honoré. Hun lot seg sluke av metroen,

lot den slepe henne rundt på stasjonenes premisser, og slik endte hun opp i denne baren et steinkast fra Alésia. Hun hadde bestilt en ikke altfor sterk kaffe fra jenta som serverte mens hun smilte bredt. En hvilken som helst guidebok om Frankrike minner deg nemlig på hvor ufordragelige parisiske servitører er, og det på nesten annenhver side. Kaffen kom, den. Kjapt også. Det hadde overrasket henne litt. Ja, for guidebøkene understreker også hvor trege servitørene er. Mens hun rørte rundt i koppen, ble hun sittende og tenke.

Hva om hun ikke dro for å finne igjen de andre? Om hun ikke reiste tilbake til hotellet i kveld? Om hun ikke dro hjem til den fancy forstaden i Miami, hvor det var så godt å leve, men hun kjedet seg så inderlig? Om hun aldri så den perfekte mannen sin igjen, som var god for over fem millioner dollar og bestandig lo av alt, til og med sine egne vitser? Om hun aldri så datteren sin igjen, Ashley, den dresserte, lille apekatten som spilte hva det skulle være av Bach på piano uten en eneste falsk tone? Hva ville hendt? Antageligvis ingen ting. Hun fikk uansett ikke tid til å gruble stort mer over det, ettersom kule nummer fire kom og slo seg ned i venstre tinning, rett over arret fra siste ansiktsløftning.

Det siste hun tenkte på før hun døde, var faktisk den kjekke meksikaneren hun hadde kysset på en strand den sommeren da hun var femten år. Hun tenkte at livet kanskje ville sett annerledes ut dersom hun hadde blitt med i den skranglete folkevogna hans.

59

Han svarte alltid det samme. Vet ikke. Hvorfor kjøpte du dette våpenet? Vet ikke. Hvorfor drepte du disse menneskene? Vet ikke. Hvorfor valgte du denne baren? Vet ikke. Samme svar på hvert bidige spørsmål. Hvorfor 23. desember? Hvorfor fem mennesker? Hvorfor flyktet du ikke? På et tidspunkt tror jeg rettens administrator var ganske lei, det begynte nesten å klikke for han. Han ba Francastel se på ofrenes familier. Se på ansiktene til hver mor, hver ektefelle, hvert barn. Se alle disse menneskene som har mistet noen som står dem nær i øynene og våge å fortelle dem at han ikke visste hvorfor han hadde massakrert dem. Det var en litt svulstig taktikk, men det tok seg i hvert fall bra ut. Dommeren ble faktisk ganske støtt, siden han hadde rykte på seg for å få alle til å snakke, til og med dem som var stumme som østers. Og var det én ting som hadde plaget han fra begynnelsen av, så var det at han ikke var i stand til å tvinge noe ut av Francastel. Men Francastel lot seg ikke vippe av pinnen. Han gjorde som dommeren sa. Han festet blikket på de fire radene med ofrenes familier og sa at han ikke visste hvorfor han hadde gjort det. Det tok pusten fra alle. Ingen var i stand til å gjette hva han

følte da han sa det. Man fikk inntrykk av at han var klinisk fri for følelser. Det kunne gått for å være arrogant eller forakt, men det var ingen av delene. Stemmen hans var enstonig. Under andre omstendigheter ville man nesten ha sovnet av å høre på han. Også hadde han absolutt ikke fremtoningen til en morder. Han var selve stereotypien på en helt vanlig mann. Han som ekspederer deg i banken eller på Posten, som du ikke legger merke til engang. Folk var innerst inne ganske skuffet. Spesielt journalistene. Skuffet over at tiltalte på benken viste seg ikke å passe inn i den stereotypiske malen man innbiller seg for en morder. Skummelt oppsyn, kroppsbygningen til en bryggesjauer og selvsikker, nesten nedlatende holdning. Temmelig mange ville satt pris på det.

Dommeren innrømmet ikke nederlaget så lett. Han spilte trumfkortet sitt. Han kalte en bitte liten kvinne med gult hår til vitneboksen. Hun hadde grått så mye at hun så helt uttørket ut. Og hun hadde ikke kinn, men tårerenner. Det var moren til lille Victor. Dommeren prøvde helt klart å få inn et skikkelig svingslag. Hun holdt seg fast i vitneboksen og startet med å gråte. I drøyt tjue minutter. Så lenge følte det i hvert fall. Etterpå begynte hun å snakke. Jeg ble overrasket, fordi jeg ventet meg en spak og skjelvende stemme avbrutt av hiksting. Faktisk var stemmen hennes både fast og mild. Da dommeren ba henne presentere seg, oppga hun ikke sin egen identitet, men sønnens. Hun fortalte at hun hadde sluttet å eksistere da han døde. At hun fortsatte å leve kun for å få svar på ett spørsmål. Dette evinnelige spørsmålet. Hvorfor var sønnen hennes borte? At hun ikke ville legge skjul på hva hun kom til å gjøre når hun hadde fått svar på spørsmålet. Hun ville gjøre slutt på livet sitt. Helt enkelt. Bare for å få en ende på det. For at denne sorgen som ikke var til å holde ut, brått skulle opphøre. Slik at hun kunne bli fri. Hun innrømmet det, hun hadde ikke mot til å fortsette. Men før hun forlot denne verden, ville hun vite om det var noen mening i at sønnen hennes var død. Og når det eneste mennesket som kunne svare henne, hadde barrikadert seg inne bak sin egen stumhet, ødela det håpet om å kunne forlate verden med et snev av lindring. Vitneutsagnet hennes rørte hele salen. Folk hadde en gigantisk klump i halsen, og ingen greide å løsrive blikket fra ansiktet til den stakkars kvinnen. Hele salen begynte å trekke frem lommetørklær og snufse. Det var bare Francastel som ikke rørte seg. Han hadde lyttet til alt hun hadde å si, men virket ikke klarere for forhandlingsbordet av den grunn. Dommeren var lut lei. Han sendte moren tilbake på plass mens han nærmest skjelte henne ut. Liksom, du har ikke fylt rollen din. Det eneste du er god for er å sippe og lage barn som blir drept ...

Etterpå defilererte flere andre vitner og eksperter, men ingen trodde på det lenger. Man kom aldri til å få vite noe som helst om hensiktene til Francastel. Moren min hadde også et lite

show i vitneboksen. En svært så vellykket innsats. Hun hadde tydeligvis bestemt seg for å imitere Francastel. Hun sa ikke et ord. Ikke engang da dommeren ba henne presentere seg. Hun foretrakk å holde martyrmaska på og sukke flere ganger rett inn i mikrofonen. Jeg vet ikke om det var fordi hun ville at folk skulle føle medynk med henne, men det var i hvert fall ikke særlig virkningsfullt. Folk trodde hun var skrullete. Mot slutten av dag to avsluttet aktor og Francastels advokat forhandlingene på under fem minutter. Aktor begjærte livsvarig fengsel. Francastels advokat minnet om de formildende omstendighetene, men uten særlig overbevisning. Juryen trakk seg tilbake for å rådslå, og det var allerede slutten på rettssaken mot morderen fra Balto-saken. Det var nesten så man angret på storskjermene. Det hadde vært så utrolig lite å se på. Bortsett fra vitneforklaringen til Victors mor, et vakkert, følelsesmettet øyeblikk, akkurat det folk liker.

Merkelig nok rådslo juryen i evigheter. Alle tenkte at det kunne jo ikke ta evigheter å gi han livstid. Etter åtte endeløse timer kom juryen med dommen. Atten år i fengsel. Folk skjønte ingen ting. Man hadde ikke sett for seg annet enn livstid. Ofrenes familier var indignerte. Journalistene gned seg i hendene. Endelig noe saftig å sette tennene i. Folk kalte det skandale, og det var allerede snakk om å anke. Jeg må innrømme at jeg ikke fattet det selv heller. Hadde den gåtefulle Francastel sådd tvil i hodene på juryen? Kom tausheten han til slutt til gode? Det kan se sånn ut.

63

- Hallo?
- ...
- Hallo!
- Ja ... Goddag ... Madame Mertier?
- Ja. Hvem er det jeg snakker med?
- Jeg er ... pappaen til et av ofrene fra massakren. (Faren min)
- ...
- Er du der fremdeles?

- Ja. Hva gjelder det?
- Jeg ... Jeg var tilstede under rettssaken. Jeg var der da du vitnet ... da du snakket om Victor, sønnen din.
- Og ...
- Du ... eller ... Jeg vet ikke helt hvordan jeg skal si dette, men ... det du uttrykte ... Jeg har det også slik ...
- Hva er det egentlig du vil?
- Jeg ... Kan du gå med på å møte meg?
- Hvordan fant du nummeret mitt?
- Bare møtes en kort stund ... for å snakke ...

En veldig lang pause.

- Er du der fremdeles?
- Når?
- Unnskyld?
- Når vil du vi skal møtes?

64

Jeg fikk vite at jeg ikke bare skulle gi bort ett av organene mine, men to. Nå som gjenvinning er så moderne, kan man i hvert fall si at jeg har gjort mitt beste. De valgte øynene mine. Det forstår jeg godt. De er slettes ikke verst. Blekgrønne med én og annen brun flekk. Bestemoren min sa de hadde høstfarger, det var før hun ble skrullete. Wadrinka Martinez. Det er navnet til jenta som skal arve. Øynene mine. Ikke fra bestemoren min, selvfølgelig. Ikke spør meg hvor foreldrene hennes har plukket opp et sånt navn. Folk vil være spesielle, og det ender med at ungene får unngjelde resten av sine levedager. Stanislas og Wadrinka, må si jeg har blitt godt forsynt. I tillegg er jo Wadrinka verken jente- eller guttenavn. Det er bare stygt. Så til informasjon: Wadrinka er en jente på rundt tjuefem år. Hun er én sekstitre høy. Hun bor i

Bagnolet, i syvende etasje i en bygning som ligger rett ved ringveien. Hun er kassadame på Leader Price. Eller, hun var kassadame på Leader Price til den dagen en stygg infeksjon først tok knekken på det venstre øyet hennes, deretter det høyre. Hun så ikke så godt lenger, og derfor ga hun kundene femti euro tilbake når de ga henne ti. Det slo ikke an, og hun fikk sparken. Sjefen trodde hun stjal fra kassa. Hun forsøkte å forklare at det var på grunn av øynene, men han ville ikke høre. Han mente at det var jo bare enda en grunn til ikke å beholde henne; en halvblind tyv er ikke noe å samle på. Så Wadrinka dro hjem og ventet på at telefonen skulle ringe og fortelle henne at hun skulle få nye øyne.

Hun ventet i flere måneder, siden hun ikke ble regnet som hastetilfelle. Denne tida fylte hun ikke med noe som helst. Hun ble sittende i den beige sofaen fra Conforama og håpe at telefonen skulle gi henne et tegn. Hun torde ikke fjerne seg fra den i frykt for ikke å høre det den dagen det ringte. Og uansett, hvor skulle hun ha gått? Synet hennes ble stadig dårligere. Hun lyttet til duren fra bilene nede på veien og ventet. Den dagen jeg døde, ringte telefonen. Det var hennes tur. Så, selvfølgelig, denne berømmelige dagen var hun lykkelig. Jeg kan ikke akkurat klandre henne. Jeg har undersøkt det nærmere, og det er ikke egentlig øynene mine der skal bruke. Det er hornhinna. Men jeg er sikker på at jeg har en ganske så vakker hornhinne også.

68

På kirkegården var kroppen min forholdsvis godt innrettet. Jeg sier forholdsvis, siden det å være anbrakt mellom fire planker, som igjen ligger inneklemt mellom kistene til tante Cécile og bestefar Picard, ikke akkurat er stedet man drømmer om å tilbringe resten av sine dager. Uansett er det jo bare en midlertidig løsning, det der. I beste fall fornyes ikke festeavtalen etter hundre og femti år, og da kan vi brukes som blomsterjord.

Naboene våre på den ene siden av grava var et gammelt ektepar som døde i en bilulykke i 1907. Fantes det biler allerede i 1907? Skiltet var så slitt at man bare så vidt kunne skimte navnene, og den nedslitte steinen kunne ikke ha sett snurten til en blomstervase på over sytti år. På den andre siden lå en hel familie, som ble forkullet da hjemmet deres brant ned i 1998. To foreldre og fire barn. Hunden var den eneste som manglet. Bak oss, med ryggen til, og om sant skal sies var det like greit, lå en forhenværende ansatt i innenriksdepartementet, som var landssviker under krigen og ble slått i hjel med en spade av motstandsfolka under frigjøringen. Selv var jeg den nye guttungen midt oppi alt dette. Severdigheten. Men hvor

lenge? Til neste begravelse? I så fall var det fare for at det ikke kom til å vare lenge.

69

- Hallo? Guy? Det er Sylvie.
- ...
- Jeg må treffe deg.
- Men Sylvie, du sa jo at ...
- Glem det jeg sa. Jeg trenger deg.

70

Marie Pringuier hadde jobbet på Balto i tre uker da det skjedde. Hun hadde tatt denne strøjobben fordi hun ville spare opp litt penger til å dra på pilegrimsreise til Compostela. Marie var hva jeg liker å kalle oblatknasker eller vievannsfrosk. Hun gikk aldri glipp av Verdensungdomsdagene, hadde allerede vært to ganger i Vatikanet og tre ganger i Lourdes, hun manglet bare Santiago de Compostela før den religiøse storeslemmen hennes var i boks. Hun var den siste som døde. Den dagen hadde hun på seg en t-skjorte med påskriften «Stå til regnskap for det håp vi eier.» Sikkert en greie trukket ut av Bibelen. Den femte kula gikk rett i hjertet og flerret opp t-skjorta på veien, midt i ordet *håp*. Noe som beviser at det å bære rundt på bruddstykker av bønner ikke nødvendigvis beskytter deg mot ulykke. Marie hadde alltid vært en perfekt katolikk. Bortsett fra den dagen Carl, en gammel venn fra trosopplæringen, satte barn på henne. Familiens holdninger tatt i betraktning kom det ikke på tale å kunngjøre den gledelige nyheten for mamma og pappa. Isteden valgte hun å forlate hjemstedet Berry, helt uten begrunnelse, og dukket opp i Paris for å sette den lille synden til verden.

Hun kalte han Arsène og brøt dermed med den lange familietradisjonen som krevde at man hentet inspirasjon fra Bibelen når avkommet skulle døpes. Hun ville klare seg gjennom livet ved å gå fra strøjobb til strøjobb. Uten noen skikkelig plan, hun foretrakk å legge det i Guds hender. Men for henne hadde Gud tydeligvis andre planer.

72

7:24. Marie drar opp jernpersiennen foran kafeen. Hun og Jean-Michel har blitt enige. Hun åpner og han stenger. Så kommer hun ikke hjem så fryktelig sent på kveldene. Men om morgenen må hun til gjengjeld opp halv seks. Hun tar første lokaltog og ankommer Paris etter en time med slumring i setet. Hun har bare fem minutter å åpne på, men heldigvis er det ikke så mye å gjøre om morgenen. Sette i gang kaffemaskinen, snu stolene, feie over gulvet når Jean-Michel ikke har orket det kvelden før. Det er vel alt.

7:33. Kafeen åpner. Jobert, fast inventar nummer 1, venter foran inngangen. Som vanlig. Han stinker Gitanes med maispapir, og nesa hans er full av små, røde flekker som følge av livstidsabonnementet ved kneipediskene.

7:35. Marie serverer Jobert dagens første rødvinglass. Han gjør henne oppmerksom på at lufta har blitt innmari mye kjøligere de siste dagene. Hun overser de meteorologiske betraktningene hans.

7:42. De første kundene kommer. En blanding av stressa forretningsmenn og mindre stressa faste kunder.

8:09. Dagens første faenskap: kaffemaskinen er tett. Ikke å kunne servere kaffe lenger på dette tidspunktet, det er maks uflaks.

8:22. Jean-Michel kommer. Krangel om den tette kaffemaskinen. Forsøk på kaffemaskinrens.

8:41. Fast inventar nummer 2 og fast inventar nummer 3 slår seg ned sammen med fast inventar nummer 1. De kommer i det minste aldri til å bestille kaffe. Jobert får allerede servert sitt tredje glass med rødt. Kaffemaskinen er i orden igjen.

8:47. Lindsay Summerland kommer inn i kafeen. Det tar drøyt ti minutter før hun forstår at det er en røykeavdeling og en røykfri avdeling der. Hun forstår absolutt ikke hvorfor røyken i røykeavdelingen hele tiden kommer fra den røykfrie siden.

9:04. Fast inventar 1, 2 og 3 har begitt seg ut i en ivrig diskusjon om sine medborgeres kjøpekraft, et smertelig problem. Fast inventar 1 påpeker for fast inventar 3 at hvis franskmenn syns flaskevann er så dyrt, så kan de jo bare drikke vin isteden. Heftige latterkuler fra fast inventar 1 og 3. Fast inventar 2 forstod ikke spøken.

9:14. Dagens andre faenskap. En kunde søler kaffe på linoleumen rett foran disken. Marie smiler mens hun henter langkosten. Hun har allerede lyst til å dra hjem.

9:21. Victor og mammaen hans kommer inn gjennom døra. Gutten er skikkelig gira, fordi frøken er syk og han har fått fri fra skolen.

9:30. Samtalen til fast inventar 1, 2 og 3 har dreid over i konsekvensene av den globale oppvarmingen etter en avstikker innom Frankrikes rolle i konflikten Israel-Palestina. Femte glass med rødt til Jobert.

9:39. Mammaen til Victor ringer rundt for å finne noen som kan passe sønnen hennes.

9:43. Stor oppstandelse når Jean-Michel leser Le Parisien og ser at han har vunnet 28,54 euro i siste Lottotrekning.

9:58. I et rolig øyeblikk iakttar Marie lille Victor og lurert på om hennes baby blir like søt når han kommer i den alderen. Hun er redd han skal bli et stygt barn.

10:13. Den amerikanske kvinnen har ikke flyttet på seg siden hun kom. Hun har ikke rørt kaffen sin engang. Gjennom det skitne kafévinduet stirrer hun ut i løse lufta.

10:21. Victor lager bobler i colaen sin. Mammaen hans finner ingen som kan passe han.

10:38. Fast inventar nummer 2 tar fast inventar nummer 1 og 3 i hånda og drar på jobb. Fast inventar 1 og 3 fortsetter diskusjonen om resultatene til Paris Saint-Germain i Ligacupen. Jobert får sitt sjette glass.

10:57. Jeg kommer inn i baren og tar plass i sofaen innerst i lokalet. Yndlingsplassen min.

11:02. Moren til Victor avfinner seg med å ringe sjefen for å si at hun ikke kommer den dagen. Victor er storfornøyd, hun har lovet å ta han med til La Villette.

11:03. Marie kommer med kaffen min.

11:09. Mammaen til Victor kobler han til flipperspillet før han blir umulig å ha med å gjøre.

11:10. Delphine er sent ute. Som vanlig.

11:12. Jean Dumont kommer inn i kafeen og bestiller sprengt bog med linser.

11:19. Mammaen til Victor og jeg ser på hverandre et øyeblikk. Jeg har følelsen av at noe ligger i luften.

11:26. Marie serverer Jean Dumont asjetten med sprengt bog.

11:28. Marc Francastel kommer inn i baren.

Resten vet dere.

76

Operasjonen gikk bra. For både Stanislas og Wadrinka. Bare en liten komplikasjon hos henne, som gjorde at de holdt henne igjen på sykehuset i ti dager. Han derimot var ute og galopperte førtiåtte timer senere og hadde begynt å røyke igjen. Men kokainen kom han til å vente litt med. Hun var tilbake i 2-romsen med utsikt til ringveien. Han var tilbake i toppleiligheten med utsikt til Eiffeltårnet. En måned senere sendte hun cv-er for å skaffe seg ny jobb som kassadame. Han sendte innbydelser til et megaparty som skulle markere at han var tilbake i jetsettet. Det plaget meg i grunnen litt å se hvordan denne fyren bare dreit i det nye hjertet han hadde fått servert på sølvfat. Med den farta vil han trenge nytt om et halvår. Hva er det egentlig han tror, den idioten? At man får nytt hjerte like enkelt som man skifter bremseklosser?

Dagen før megafesten, som han i all beskjedenhet hadde kalt *Guess who's back*, hadde han kontrolltime på sykehuset. Siden tidlig den morgenen hadde han hatt en ekkel forutanelse. En uforklarlig greie, men han hadde på følelsen at det kom dårlige nyheter og dro dit nærmest i krepsegang.

Da han gikk inn på legekantoret, var det med klump i halsen, og han var ikke høy i hatten. Doktoren gjorde undersøkelser i tre kvarter uten å si et kløyva ord. Jeg sier ikke mer, leger er verdensmestere i å berolige folk. Og så bestemte mannen seg endelig for å snakke. Han erklærte at alt stod bra til, at organet hadde festet seg imponerende godt, og at han kom seg fort.

Stanislas forlot kontoret med lett hjerte, må man vel kunne si. Han følte seg passe dum for å ha vært så engstelig. Han satte seg i bilen og freste av sted med kurs for Hédiard for å bestille champagne og petit fours. Men idet han kjørte ut fra parkeringsplassen, ga han blaffen i vikeplikten for en bil som kom kjørende inn. Sammenstøtet resulterte i en solid skramme på

venstre skjerm. Han ble fly forbanna og føk ut av bilen for å sjekke skadene. Så det var der den var, dagens ubehagelige overraskelse. En drittsekk hadde nettopp ramponert lamborghinien hans, som han ennå ikke hadde fått kjørt inn. Føreren kom ut av bilen. Det var ikke en drittsekk, men en drittkjerring. Men for en drittkjerring! En skikkelig søt dame og ganske digg også. Stanislas svelget i seg skjellsordene og tryllet fram et stort smil. De fylte ut skademelding, og han tok skylda. En bulk i skjermen brydde han seg faktisk ikke døyten om. Det eneste som plaget han var at å måtte sette inn lamborghinien på verksted i ti dager. Han presiserte for jenta at han skulle betale reparasjonene hennes. Hun svarte at hun hadde forsikring som dekket den slags problemer. Han insisterte. I tillegg inviterte han henne til megapartyet sitt. Litt for å bli tilgitt og mye fordi han syntes hun bare ble heitere og heitere. Han ga henne kortet sitt med et blikk som liksom sa: «Hei, jeg vet godt at du kommer til å ringe», og fortsatte i retning av byens beste kvarterer. Da han stoppet på rødt lys, brettet han ut skademeldingen for å finne ut hva hun het. Hun hadde et snodig navn. Wadrinka.

Joda, hjertet mitt hadde møtt øynene mine - banna bein. Jeg må bare le.

77

Den geniale elskereren til moren min hadde klart å svindle henne for atten tusen euro. Atten tusen euro! Han var virkelig en mester. Etter at den symbolske grensa på ti tusen var nådd, tenkte jeg at hun ville begynne å ane ugler i mosen. Men nei, da. Hun fortsatte å klynge seg til svindleren. I grunnen tror jeg at om han hadde bedt henne selge alt hun eide, helt til siste, lille truse, ville hun gjort det. Han hadde en overveldende fantasi når det gjaldt å komme på historier som fikk henne til å spytte i noen lapper. Etter taket til onkelen fra Bretagne, fant han opp en mor med en svært sjelden, alvorlig sykdom, som måtte komme seg til USA hvor den eneste legen som kunne behandle henne virket. Det var god nok grunn til å forsyne seg i kassa én gang til. Og moren min var henrykt over å kunne legge ut ni tusen euro, sånn at denne kvinnen kunne helbredes for xylofidi. Hun hadde ikke engang prøvd å sjekke om noe sånt fantes. Hun bare stolte på han. Med den summen kunne han i hvert fall takle noen bad beats i poker en liten stund. For å belønne henne for å ha revet i, tok han henne med til Deauville en helg. Hjemme lot hun som om hun skulle tilbringe noen dager hos moren sin, og så kjørte de av gårde i en leid kabriolet. Egentlig var det moren min som betalte alt. De tok inn på Fer à Cheval, et lite hotell bak strandpromenaden i Trouville. De spiste sjømat i hovedgata og gikk lange turer på stranda. De snakket ikke noe særlig. Tre ynkelige setninger bare, for å lure seg

selv til å tro at de kommuniserte. Om kvelden følte han seg nødt til å ta henne, rett på sengeteppet, som var ødelagt av sigarethull. Det var så vidt han kunne vente til hun hadde sovnet før han gikk ut og brukte sin klingende mynt i kasinoet. Deauville var ikke et tilfeldig valg. Like greit å kombinere det nyttige med det behagelige.

79

Wadrinka var ikke veldig gira på festen hos Stanislas. Hun kjente jo ingen. Og hadde ikke noe brukbart å ha på seg heller. Men det var så utrolig lenge siden hun hadde sett folk. Trangen til å være sosial tok innersvingen på engstelsen hennes.

Hun gikk innom Monoprix for å finne et enkelt antrekk. En svart, liten bluse og en bukse i samme farge. Hun samlet håret i hestehale. Hun satte i to spenner med glitter for å holde oppe fjonene som falt ut. Hun sminket seg litt. Så vendte hun nesa mot syvende arrondissement. Dersom leiligheten til typen stod i stil med bilen hans, ventet hun seg ikke akkurat noe halvveis. Og helt riktig, bygningen var en diger Hausmann-kube smekkfull av ornamenter, som lå på en av de tre dyreste avenyene i Monopol. Hun gikk inn i en heis som var nesten like stor som stua hennes. Hun så seg i speilet mens den gikk opp. Hun syntes hun så litt kjedelig ut, men var ganske fornøyd med å kunne konstatere at man allerede nå, mindre enn to måneder etter operasjonen, ikke kunne se et eneste merke. Hun gikk ut av heisen, ringte på riktig dør, og en høy, blond kar i altfor stor dress åpnet. Hun spurte om Stanislas var hjemme. Fyren forklarte at han ikke hadde kommet ennå, men at det ikke var grunn til bekymring, siden Stan alltid var den siste til å dukke opp på sine egne fester. Han lo, sikkert fordi han syntes det var morsomt, og sluttet seg til en gruppe som hang borte ved en peis. Wadrinka lukket døra bak seg og gikk inn i stua. Den var full av grupper. På tre personer, fem personer, og større grupper på ti eller tolv. Ingen var alene. Unntatt Wadrinka. Hun så på de andre jentene og la merke til at de hadde kjoler alle sammen. For en idiotisk idé å ta på seg bukse. Hun nølte mellom en voldsom trang til å snu og komme seg hjem igjen og muligheten for å kaste seg over buffeen slik at hun kunne skjenke seg et glass og late som ingenting. Siden tanken på å skulle ha reist tvers gjennom Paris for ingenting ikke var særlig fristende, bestemte hun seg for i hvert fall å drikke et eller annet. Hun tok et glass champagne. Hun var ikke så glad i det, men det fantes ikke noe annet. Det å bare servere champagne var vel et tegn på at man er ultrachic. Siden hun ikke helt visste hva hun skulle gjøre, begynte hun å rusle fra rom til rom med glasset sitt. Hun hadde følelsen av å spasere rundt på sidene i et

interiørmagasin. Ingen av rommene var på under tretti kvadrat. Det var minst fem soverom og like mange bad. Alle møblene var enten hvite eller hvitaktige. Hun gikk opp en trapp som så ut til å føre til en terrasse. Hun endte opp foran et svømmebasseng, som raget høyt over Paris. Utsikten satte henne helt ut. En jente stanset like ved siden henne og sa: «*Penthouse* til Stan er ikke verst, hæ?» Hun svarte ikke. Hun trodde at penthouse var et pornoblad. Terrassen var tom bortsett fra et par som klådde på hverandre mellom to blomsterpotter.

Wadrinka satte seg i en dekkstol i teak og nippet til glasset sitt. Hun lurte på hvor mange lysår med kassadamelønn som måtte til for å kunne koste på seg en sånn leilighet. Godt hjulpet av alkoholen, sovnet hun før hun hadde regnet seg ferdig. Hun ble vekket av noe vått som traff ansiktet hennes. Hun åpnet øynene. Det var blitt mørkt, og Stanislas satt på bassengkanten og sprutet klorvann på henne. Han smilte bredt.

- Det er fett at du kom. Jeg har prøvd å finne ut om du var her i en time nå.
- En time! Men hvor lenge har jeg sovet?
- Jeg vet ikke, men uansett er du like søt når du sover som når du er våken.

Oida! Fyren gikk rett på sak. Hun lot som hun ikke hørte det. Han spurte om hun var tørst. Uten egentlig å vente på svar, fylte han Wadrinkas glass med champagnen fra sitt eget. Skikkelig raffinert. Hun sa takk og satte fra seg glasset på gulvet. Han så på klokka og strakte hånda ut mot henne.

- Kom. Bli med.

Han tok henne med til kanten av terrassen. Man kunne se Paris hele veien rundt. Han pekte på Eiffeltårnet.

- Følg godt med, og om under et minutt får du deg en overraskelse.

Tretti sekunder senere satte tårnet i å glitre.

- Det skinner for deg i kveld.

Han la hånda si over Wadrinkas samtidig som han så henne dypt inn i øynene. Huden hans var klam, pusten stinn av alkohol og angrepsplanen stinka, men det var så utrolig lenge siden noen hadde sjekka henne opp ... Det var faktisk hun som kastet seg over han. Hun gav han et heftig kyss, som om hun ville dra ut mandlene hans. Han virket ikke spesielt sjokkert. Men

det ble jeg. Øynene mine som bare kaster seg over hjertet mitt! Hva faen er det her?

- Vet du, jeg hadde en øyeoperasjon for noen måneder siden.

Hun sa det som om hun hadde noe å unnskyldte. Han smilte bredt.

- Jeg har også ligget på operasjonsbordet. På grunn av hjertet mitt. Uten nytt hjerte ville jeg ha krepert. Så nå nyter jeg livet enda mer enn før.

Han trykte seg inntil henne og begynte å kysse henne på halsen. Hun kjente at han begynte å få stå. Siden hun ville forlenge den romantiske delen av situasjonen uten liksom å skride direkte til verket med én gang, bremsset hun fyrigheten hans litt. Hun snudde seg rundt og lot som hun ville nyte utsikten. Hun endte opp i en stilling som ikke akkurat var mer behagelig, i og med at lemnet til Stanislas nå gned seg inntil rumpa hennes. Nå kjente hun i det minste ikke årgangsånden. Han begynte å holde geografitime for henne.

- Ser du der, det er Panthéon, der borte er Sacré-cœur, og på den siden er Triumfbuen.

Han snakket til henne som om hun skulle vært en japansk turist. Det var ganske pinlig. Hun kunne allerede plassere de parisiske monumentene på kartet. Hun trengte ikke noen turoperatørguide. Og langt der nede ser du ... Han pekte mot nord-øst. Der bor ... de fattige. Han brøt ut i en grov og heftig latter.

Wadrinka fulgte opp:

- Og der bor jeg også.

Det stoppet munnen på han. Han visste ikke helt hva han skulle si. Dette passet ikke inn i salgsargumentene til sjekkeren fra byens fornemste strøk. Hun snudde seg mot han, og for å få slutt på den pinlige pausen, foreslo hun at de skulle gå og ta seg en matbit. Mens de gikk ned trappa, kjente hun hånda til Stanislas stryke over rumpa si. Hun visste ikke om det var med vilje eller bare en tilfeldighet. På kjøkkenet smurte de seg noen skiver ved å grave hull i et stykke foie gras. Gjestene var fortsatt stuet sammen i grupper. Og med én gang en gruppe møtte Stanislas, ropte de ut navnet hans. Det var visst ikke intimt nok for Stan. Han grep en flaske champagne fra kjøleren, tok to glass og fikk Wadrinka med seg inn på et rom. Vanskelig å si om det var hans eget. Det liknet mer på et visningsrom i en enebolig, sånne man får se når man vil kjøpe seg inn i et boligfelt. Alt var plettfritt og luktet nytt. De drakk halve flaska før de kastet seg over hverandre. Stanislas slet skikkelig med å få opp knappene i

buksa til Wadrinka. Han rapet også, en gang eller to. Men hun ville ikke henge seg opp i sånne detaljer. Gutten var pen, og hun hadde en voldsom trang til å ligge med han. Resten, kjærligheten, barna, hunden og feriene til La Baule, hadde hun tid til å tenke på en annen gang. Det varte ikke så lenge. Da de var ferdige, la de seg ned ved siden av hverandre. Stanislas ville skjenke i mer champagne, men de sovnet.

Da Wadrinka våknet igjen, var hun alene i senga. Klokkeradioen fra Bang & Olufsen på nattbordet viste 4:22. Det kom musikk fra stua. Bassen fikk veggene til å riste. Alle drev sikkert og danset. Hun tok på seg buksa og skoene, stakk innom badet for å sjekke at hun var presentabel og gjorde sin entré.

Men istedenfor å danse hadde folk bestemt seg for å improvisere en diger orgie. På et sekund hadde Wadrinka tatt mål av situasjonen. Jentene som utstøtte hyl, guttene som dasket dem på rumpa. Kokainen som lå strødd litt rundt overalt. Og Stanislas som lå paddeflat på den hvite sofaen med en jævla blondine overskrevet. De var så opptatt alle sammen at ingen merket noe til Wadrinka. Hun gjorde helomvending og smalt igjen ytterdøra etter seg. Heisen var ikke der. Mens hun bykset ned trappene, kjente hun allerede at tårene kom. Vel ute på gata gråt hun. Hun gikk fort mens hun skjelte Stanislas ut etter noter. I løpet av fem minutter var hun kommet til foten av Eiffeltårnet. Hun løftet blikket mot toppen og begynte å tute enda heftigere da hun kom på at hun hadde glemt veska inne i leiligheten. Ikke snakk om at hun skulle opp igjen for å hente den. Og musikken var uansett så høy at ingen ville ha hørt at hun ringte på. Hun ventet på første metro hjem og nedverdiget seg til å dukke opp med det forgråtte ansiktet sitt hos portnersken, som lå og sov, for å få et nytt sett med nøkler. Hun kom seg inn i sin egen leilighet, kledde av seg, skled ned i senga og sovnet, helt utslitt av sinne, mens hun tenkte på hvor dum hun var, som kunne finne på å tro at det skulle bli noe mellom henne og den rike, neddopa dritten.

Det er synd, øynene mine og hjertet mitt var nære ved å oppleve et romantisk eventyr.

80

- Guy? Hei, det er Sylvie.
- Sylvie, du vet at du ikke bare kan ringe hjem til meg på den måten ...
- Guy, jeg elsker deg.

- ...
- Du sier ingenting.
- Jeg ... jeg tror vi begår en tabbe. Alt er litt forkludret, tror jeg. Vi er sårbare begge to. Jeg er helt utenfor. Du har det vel også litt sånn. Tror du ikke det?
- ...
- Sylvie, jeg elsker deg også.

84

Stanislas og Wadrinka, de er liksom min egen versjon av Romeo og Julie. En Romeo og Julie som er nærmest uforenlige når det kommer til sinnsstemninger, det må jeg vel innrømme. Jeg håper de ikke ender opp med å bli forgiftet som i boka, for det er nok døde i denne fortellingen som det er. Én ting er sikkert, hvis Stan skulle få lyst til å spille balkongscenen, er det fare for at han vil slite, i og med at Wadrinkas balkong ligger rett over ringveien.

85

Far dreper sønn under krangel og tar sitt eget liv. Le Courrier du Centre. 31. mai 1938.

Student i Dreux hadde strøket til eksamen, skyter sensor og begår selvmord. La Voix du Nord. 10. juni 1993.

Ugift mor drukner egen baby og nevø i Seinen. Søk etter kvinnen er uten resultat. Le Progrès. 14. mars 1912.

Gal raner får panikk og dreper ni i en Crédit Agricole-filial i Ardennes. Le Parisien. 28. mars 1972.

Blodbad på universitet sør i Tyskland. 14 ofre. Nice Matin. 27. mai 2005.

Eier av frisørsalong på randen av konkurs slakter tre ansatte og to kunder i Barcelona sentrum. La Dépêche du Midi. 5. november 1989.

Tenåringsjente knivstikker kjørelærer i fortvilelse over at kjæresten har gått fra henne. Ouest France. 18. august 2000.

Skuddveksling mellom syttiåringer resulterer i tre døde. L'Est Républicain. 19. april 1962.

Når jeg er nedfor, leser jeg gamle nyhetsoverskrifter. Alle disse menneskene er døde, som meg selv, det har en oppmuntrende effekt.

88

Femte gang han kom på besøk, begynte de å snakke med én gang. Faren min spurte hvordan det gikk i fengselet. Francastel svarte at det ikke var så lett bestandig, men at han klarte seg. At med én gang man hadde vent seg til slagene i luftegården og kunne triksene for å unngå sodomi i dusjen, var resten bare barnemat. At inndelingen av innsatte på cellene, det var et jævla lotteri. Først hadde de slengt han inn til en psykopat, som hadde prøvd å kvele han med lakenet mens han sov. Den fyren hadde de plassert på enecelle, og nå befant han seg sammen med en type som var omtrent like fullkommen, han gjentok dagen lang at det var han som hadde drept Lady Di. Men han klagde ikke, han hadde tross alt tjent på byttehandelen.

Faren min stilte Francastel alle mulige slags spørsmål. Men aldri noen som hadde med min død å gjøre. Selv skulle jeg gjerne sett at han spurte om det, men det virket ikke som det var det viktigste for han. Istedenfor spurte han om han så for seg hva han skulle gjøre når han ble sluppet ut igjen. Guttungen svarte at han kom til å være rundt førti når han kom ut. At egentlig, når man er førti, så har man fortsatt en stor del av livet foran seg. Han ville prøve å ta flere eksamener i fengselet, sånn at han kunne håpe på en jobb etterpå. Jobb, kåk, og med litt flaks kunne han til og med få seg kone. Et helt vanlig liv, liksom. Faren min så han inn i øynene og da, helt uten forvarsel, knakk han sammen. Han begynte å tute som et barn. Francastel så ryggen hans riste av all hikstingen. Så han gikk bort til faren min og tok han i armene sine. I akkurat det øyeblikket skulle jeg gjerne vært i min egen morders sted.

89

Jeg skulle gjerne sett at moren min sluttet å traktere elskereren sin. Jeg skulle gjerne sett at søsteren min sluttet å ligge med den første og beste. Jeg skulle gjerne sett at faren min sluttet å forelske seg i moren til lille Victor. Jeg skulle gjerne sett at Delphine fremdeles tenkte på meg, bare litt. Jeg skulle gjerne sett at Myriam fortsatte å besøke meg på kirkegården. Jeg skulle gjerne sett at alt ble som før.

Stanislas mottok en melding på mobilen: MØT MEG CURIE-INSTITUTTET HOVEDVESTIBYLEN KL 14. Undertegnet: WADRINKA. Hun sprakk til slutt. Noe som beviste at det hadde lønner seg å være utholdende. Det veide opp for alle gangene han hadde blitt drøyt dumpa. Men en avtale på et sykehus? Hva var det hun ville? At de skulle elske på et rom hvor det bare var en gardin mellom dem og pasientene? Kanskje en av greiene hennes ...

Kvart på var han foran bygningen. Gikk i ring, med en sigg i hånda. Hun kom til avtalt tid. Converse, jeans og en hvit liten topp. Søt som bare det. Han serverte henne sjarmørsmilet sitt, hun ba han følge henne. De tok heisen oppover. Det virket som om noe hastet, og det så ut til å bli hett. Fremme i femte etasje gikk de gjennom en hvit og øde korridor. På leting etter et rom, nå var Stanislas helt overbevist. Han som hadde gjort det på alle tenkelige plasser hadde fortsatt sykehusopplevelsen til gode. Han begynte å bli seriøst opphisset. Wadrinka stanset foran en dør, hun la øret inntil for å lytte. «Kom igjen, gå inn, så jeg får slengt deg på de hvite lakenene som stinker av desinfeksjon. Vi driter i om det ligger en gammel dame og kreperer i senga ved siden av. Vi passer på å ikke lage for mye støy.» Det var det han sa inni seg. Wadrinka bestemte seg for å åpne døra, og de gikk inn. Stanislas stoppet opp. Det var et stort rom fullt av unger. En orgie med småbarn? Da var Stanislas plutselig mindre hypp. Wadrinka hilste på to damer i hvit frakk. Og tre-fire småttiser skvatt opp i armene hennes. Klissete kyss og hysterisk klemming. Det var definitivt ikke første gang hun kom dit. Hun satte seg ned midt blant barna og begynte å leke med dem. Hun pekte på en stol som tegn på at Stanislas skulle sette seg. Han følte seg såpass utafør at han helst ikke ville stille spørsmål. Innerst i rommet satt det en pjokk, han var skallet og helt alene og hadde en bok i hånda. Han kikket på Stanislas i nesten en time før han kom bort og rakte han boka si.

– Du leser den høyt for meg.

Det var mer en bekreftelse enn et spørsmål. Det virket ikke som om Stanislas hadde noe valg.

– Eh ... hvis du vil, så.

Ungen satte seg ved siden av han. Stanislas så på forsida.

– Men det er en *Martine*-bok ...

- Hva så? Har ikke gutter lov til å lese *Martine*?
- Jo, klart det, men ...
- Du syns at hvis man leser *Martine* når man er elleve, så er man en sinke?
- Nei, da ...
- Hvor gammel er du, da?
- Trettien.
- Åå, så du er gammel, faktisk.
- Okei, da går vi for *Martine på campingferie*.

Mellom hver side lurte Stanislas seg til å kikke på den hårløse skallen til guttungen. Etter en stund avbrøt gutten han.

- Ser du på skallen min?
- Eh ...nei, ikke i det hele tatt.
- Du kan det, vet du. Du har sett hvor glatt den er.
- ...
- Ikke vær redd. En dag, så har ikke du heller hår mer. Og du trenger ikke å være syk engang.
- ...
- Og har du sett det? Det er samme med øyenbryna, de er borte.
- Ja, brynene hadde jeg også lagt merke til.
- Ække det rart? Det ser ut som jeg er litt *alien*.
- ...
- Okei, fortsett å lese, da. Liksom for å få vite hva som skjer med *Martine*.

Stanislas fortsatte der han hadde stanset. Da han hadde lest ferdig, lukket han boka.

Ungen var i gang igjen:

- Jeg liker fortellingene om Martine. Hos henne er barna aldri syke. Det er noe annet enn her.

Og helt uten overgang spurte han:

- Tror du at når et barn blir sykt, så er foreldrene mindre glad i det?
- Eh ...

Heldigvis kom Wadrinka og reddet han.

- Unnskyld at jeg forstyrrer, gutter, men vi må nok gå nå.

Før de var ute av rommet, spurte guttungen:

- Men hva heter du, egentlig?
- Stanislas.
- Du har et litt stygt navn. Mitt er Ulysse.
- Tror du det er noe bedre?
- Åå, han mobber meg, asså!
- Du ba om det selv. Og siden vi ikke er i en *Martine*-bok, kan man i hvert fall svare frekke, små pasienter.

Stanislas blunket, ungen smilte. I heisen så Wadrinka fornøyd ut.

- Jeg ser at kjemien fungerer bra mellom dere to.
- Syns du?
- Ja, faktisk. Meg tok det to uker før jeg fikk kontakt.
- Hva er det med han?
- Hva tror du?
- Kreft?

- Bingo! Leukemi.
- Ai, det er ille.
- Joa. Og enda verre når man vet at faren hans pakket kofferten den dagen han fikk vite det. Så nå må moren hans jobbe som en gal for å få nok spenn til husholdningen. Hun jobber dobbelt, og da er det bare så vidt hun har tid til å besøke ungen sin.

Stanislas visste ikke helt hva han skulle svare.

- Lurer du på hvorfor jeg tok deg med hit?
- Ja, litt.
- Jeg begynte som frivillig på sykehuset etter operasjonen. Gjennom en organisasjon som tar seg av syke barn. Vi gjør ikke noe eksepsjonelt. Vi bruker bare litt av tida vår på dem. For foreldrene kan ikke være der konstant. Og sykepleierne har ofte hendene fulle. Etter det som skjedde med organdonasjonen, syntes jeg det var det minste jeg kunne gjøre, å gi noe tilbake. Er du ikke enig?
- Øh ... joda.
- Jeg har tenkt litt, og jeg kom fram til at siden du har opplevd sånn omtrent det samme som meg ... Og selv om du kanskje misliker stanken av desinfiserende middel og jamringen fra de syke, så kan du bare vite at dette er det eneste stedet jeg går med på å treffe deg.

De forlot hverandre på parkeringsplassen.

- Så du kommer tilbake?
- Jeg ... jeg vet ikke helt. Nettopp de luktene, jamringa og alt det andre som følger med sykdom er ikke helt min greie.
- Så synd, da. Ha det.

Stanislas dro tilbake til sykehuset uka etter. Samme dag, samme tid. For å ha best mulig

sjanse til å treffe Wadrinka. Ulysse var der, trofast på sin post. Da han så Stanislas, kom han mot han med et fornøyd smil om munnen.

- Jeg visste at du kom til å komme.
- Jasså? Hvordan da?
- Det var Wadrinka som sa det.
- Jasså?
- Ja. Vi har til og med vedda om det.
- Jasså?
- Har du hengt deg opp i «jasså» i dag, eller?
- Hva annet har hun sagt om meg, da?
- Hvem tror du at jeg er? En tyster?
- Og hva veddet dere, da?
- Det kan jeg heller ikke si.
- Er hun ikke her?
- I dag er det Patrick som er her isteden.

Han pekte på en stor type med bart, som spilte Monopol med en jente som hadde fjerdegrads forbrenning, minst.

- Skal jeg presentere dere?
- Nei, det går greit. Jeg drar igjen, jeg.
- Neste uke er hun her tirsdag og fredag. Til samme tid.
- Takk for tipset.

Stanislas gjorde seg klar til å gå. Han snudde seg mot Ulysse. Ungen hadde en bok i hånda.

- Hva har du i dag?

- *Den innbilt syke* av Molière.
- Å ja ... det er noe annet enn *Martine*.
- Jeg likte tittelen. Har du lest den?
- Eh ... ja ... på skolen. Men jeg kunne ikke ha skrevet en avhandling om den, for det er ikke mye som sitter igjen. Vil du at vi skal se på den sammen?
- Skulle ikke du dra?
- Jeg hadde visst litt tid likevel.
- Eller kanskje du bestemte deg for å slutte å snakke tullball.

Stanislas begynte å dreie hodet fra side til side.

- Du er litt av en spøkefugl, du.
- Spøkefugl! Hvor har du plukka opp det ordet hen? I steinalderen?
- Det var det bestefaren min kalte meg.
- Det er det jeg sier, jo.
- Okei, slutt, eller så stikker jeg før vi har lest en eneste setning.
- Jeg skal slutte, bestefar. Jeg har slutta.
- Hvilken side er det?
- Tolv. Men jeg vil heller at du tar det fra begynnelsen.
- Hvorfor det? Er det noe du ikke har skjønt?
- Det er ikke det. Det er bare at jeg liker måten du leser på.

Stanislas satte seg i skredderstilling ved siden av ungen og tok fatt på første setning. Etter en halvtime kjente han noe tungt mot skulderen sin. Ulysse hadde sovnet. Han spurte Patrick hvor rommet til gutten var og fikk lagt han. Før han gikk, åpnet Ulysse et øye i søvne og mumlet noen ord.

- Jeg ... jeg tror jeg falt ut litt ...
- Det tror jeg også.
- Du ... du kommer tilbake?
- Hva tror du?

97

Stan på nytt besøk hos de skrøpelige. Wadrinka var der denne gangen.

- Stanislas! Men jøss, du har jo tegna abonnement!
- Vel, saken er den at jeg har noe lesing å gjøre meg ferdig med.
- Det er det jeg hører.
- Er ikke Ulysse her?
- Jo, jeg er her.

Ungen stakk hodet fram fra en bok. Stanislas rakte han to pakker.

- Det er en gave til deg.
- To til og med, ser det ut som.

Ulysse rev av papiret.

- *Martine på stranden og De latterlige åndfulle?*
- Det ser ikke ut som du ble så glad?
- Det er bare at jeg har begynt på noe nytt.

Han rakte han boka si.

- Steinbeck, *Vredens druer*. Oi ... det var noe annet, ja.
- Men det er mye å bite over.
- Ikke la deg imponere.

De satte seg i et hjørne og kastet seg over nesten syv hundre sider, fra begynnelsen. Men ungen virket ikke så konsentrert. Etter noen setninger, ga han opp og spurte Stanislas:

- Vet du hvem Ulysse var?
- En av heltene i *Iliaden*.
- Ja, og det var en konge også. Kongen av Itaka. Det er faktisk et navn som ikke passer til meg i det hele tatt.
- Hvorfor ikke?
- Altså, jeg er jo ikke kongen av noe som helst her, sammen med alle de syke.

Stanislas tenkte seg om.

- Jo, du er kongen av cellegift.

Ulysse smilte og gikk rett på neste spørsmål.

- Og vet du hva Itaka er?
- Det er jo verre enn Vil du bli millionær, det her.
- Det er en øy, i Hellas. Jeg er kongen av en øy, også har jeg aldri sett havet, det funker ikke.
- Vent nå litt, du har vel helt sikkert sett havet en eller annen gang?
- Du vet, så mye som moren min jobber, så har hun ikke tid til å ta meg med på ferie. Det lengste jeg har vært er Evreux, så du skjønner. For to år siden skulle jeg til La Rochelle med Secours Populaire. Men så oppdaget de sykdommen min.
- Så istedenfor å hoppe i havet fikk du bade i cellegift.
- Jepp. Ansiktet til ungen lukket seg med ett. Når vi snakker om cellegift, så begynner jeg på ny runde i morgen.

Stanislas trodde han var nødt til å lire av seg en banalitet.

- Det kommer til å gå bra, ikke vær redd.

Øynene til Ulysse fylte seg med tårer. Stanislas visste ikke helt hva han skulle gjøre, om han kunne omfavne pjokken eller bare burde la han gråte.

- Mens jeg tar cellegift, vil jeg helst ikke at du kommer. For jeg er ikke akkurat verdens vakreste når det står på.
- Åh, du er nok ikke verre enn nå.

Ungen smilte og kastet seg i armene hans.

- Stanislas, du er en dust.

En sykepleier kom inn.

- Mine damer og herrer, nå er det mat.

Ulysses hvisket i øret på Stanislas:

- «Mat» du, lissom. Jeg gir gjerne bort alle bøkene mine bare for å få et sjokoladecakestykke.

De skiltes, og Stanislas og Wadrinka gikk mot heisen.

- Wadrinka?
- Ja.
- Jeg vil gjerne ta deg med ut og spise.
- Ikke glem at jeg bare aksepterer å være sammen med deg her på sykehuset.
- Ja, hva så? De må vel ha en restaurant på denne dødsanstalten?
- En kafeteria i første.
- Konge! Bedre enn jeg hadde trodd.

103

Det er ett spørsmål som dukker opp til stadighet. Hvis jeg fikk muligheten til å komme tilbake på jorda for å utføre én handling og bare én, hva ville jeg gjort? Jeg vet, det er et dumt spørsmål, men jeg kan ikke la være å stille det.

Omfavne faren min.

Rive hjertet mitt ut av brystet på Stanislas.

Hviske noen sannheter i øret til søsteren min.

Riste i moren min sånn at hun våkner.

Omfavne henne.

Elske med Delphine.

Men hvis én eneste handling var mulig, så ville jeg nok ikke gjort noe i det hele tatt.

104

- Er ikke Ulysse her?

Wadrinka reiste seg og gikk mot Stanislas, og lot tween-jenta hun tok seg av spille ferdig på ds-en alene.

- Det har ikke gått så bra med han de siste dagene. Han er bare på rommet sitt.
- Går det likevel an å hilse på?
- Kom.

De gikk gjennom en lang, hvit og øde korridor til de kom til rom 202. Ulysse lå godt nedgravd i senga, bare hodet stakk opp. Lyset som skinte gjennom persiennene lagde streker i det slitne ansiktet. Tv-en var på. Lyden av.

- Jasså, gutt, har vi gitt opp lesingen?
- Stanislas. Jeg sa jo at jeg ikke ville at du skulle komme.

- Festlig velkomst, det varmer.

Han satte seg på sengekanten. Wadrinka ble stående borte ved døra.

- Du ser ikke så fæl ut som du sa.

Pjokken smilte. Eller snarere prøvde.

- Her, jeg har med gaver.
- Næh, det er visst jul hver dag sammen med deg. Jeg har egentlig ikke krefter til å bevege meg. Kan du vise?

Stanislas fjernet aluminiumsfolien som dekte en form.

- Sjokoladekake! Er det du som har bakt den?
- Nei, ikke vær drøy.
- Den kommer fra bakeren ...
- Nei, den er hjemmelaget, men den er bakt av kokka.
- Har du kokke? Jah, så du er skikkelig steinrik, da.

Stanislas la en stor pakke på senga.

- Og det der er Steinbecks samlede verker. Du har litt å gjøre.
- Jeg kommer aldri til å få lest ferdig alt sammen.
- Hvorfor sier du det?
- Jeg dør før det.
- Faen Ulysse, ikke si sånt tull!
- Det er ikke tull. Det er doktoren som har sagt det.
- Ja, hva så? Historier om pasienter som overlever selv om legene ikke hadde gitt dem mer enn noen dager er det mange av i bøkene. Du som leser burde jo vite det.
- Det er alle andres historier, ikke min.

- Men du er elleve år, Ulysse. Man dør ikke når man er elleve år ...

Stanislas hadde glemt at de ikke var i en *Martine*-bok.

- Vent litt.

Stanislas tok med seg Wadrinka ut av rommet og begynte å snakke med lav stemme.

- Vi tar med oss ungen til havet.
- Hæ?
- Den ungen må bare få se havet før han dør.
- Men hva er det du fabler om?
- Han har aldri sett havet før. Vi kan jo ikke bare la han krepere sånn. Vi skaffer en bil og stikker til kysten.
- Men Stanislas, det kan vi ikke gjøre. Vi kommer til å få trøbbel.
- Hva så, det driter jeg i. Blir det problemer, står jeg ansvarlig.
- Småtten er altfor svak, han kommer ikke til å tåle reisen. Også vet ikke moren hans om det engang. Vi kan ikke gjøre det bak ryggen hennes.
- Men vi er tilbake allerede i kveld. Det kan til og med hende at ingen merker det.
- Det er helt drøyt.
- Hør her, du gjør som du vil, jeg skal ikke tvinge deg. Men jeg tar i hvert fall sjansen.

109

I Strasbourg lå ikke søsteren min med hvem som helst. Nå lå hun bare med Baptiste. Han tok turen fra Paris hver helg. Hun bodde på et pikeværelse i øverste etasje av en falleferdig bygning, med dass på gangen og køyeseng, som man måtte snike seg rundt foten på for å få tilgang til vasken. Det var på grensa, men det holdt. På fredagskveldene kom Baptiste med siste tog, de gikk innom den nattåpne kolonialhandelen for å kjøpe det de trengte til helga, låste seg inne og ble der til mandag morgen. Mellom to hyrdestunder fikk han henne til å

deklamere tekstene sine. Når han dro igjen, luktet det lykkelig par i rommet. Hun åpnet ikke vinduet, for hun ville ta vare på lukta helt til neste helg.

110

Faren min kjærtegnert magen til lille Victors mor. Jeg lurert på om han gjorde det samme for tjue år siden, med min mor. Jeg lurert også på når ting virkelig begynte å gå skeis mellom dem. Det er godt mulig at det var lenge før jeg døde. Hva slags prosess er det som fører til at kvinnen du elsker og som du har laget to barn med ender med å bli fullstendig fremmed for deg, selv om det er henne du våkner ved siden av hver dag? Er det sånn at Delphine og jeg egentlig skulle dømmes til samme nederlag som par? Riktignok ville vi to kanskje ikke fått et dødt barn i fanget. Det er sant at en barnefødsel kan være plaster på såret for et ødelagt par. Men etter min mening er barnets død neppe medisin mot svunnen kjærlighet.

Mens fingrene hans vandret over kroppen til Victors mor, foreslo faren min at de skulle pakke kofferten, dra langt av gårde, gå under jorda. Han forklarte at det bare var å dra til flyplassen og ta første og beste enveisbillett hvor som helst. Hun så han i øynene og svarte ikke. Neste dag kom han seg til Roissy, som bestemt. Han så på tavla: Shanghai, New York, Sankt Petersburg, Rio, Sydney ... De hadde flust med muligheter. Han satte seg på en benk ved siden av to japanske turister. Mobilert pep. En melding fra moren til Victor: DET ER SLUTT. Faren min reiste seg, kastet mobilen i en søppeldunk og beveget seg mot området for billettsalg.

111

Jeg skulle likt å arrangere en stor piknik på grava mi. Absolutt ikke en klein greie. Snarere noe lystig. Vi skulle lagt en rødrotete duk over marmorplata og satt en stor, stripete parasoll mellom to kors. Vi skulle spist rissalat, *quiche lorraine* og potetgull fra plasttallerkener.

Alle ofrene fra Balto skulle vært der. Hver og én kunne fortelle hvordan det ville gått med dem dersom de ikke hadde mistet livet. Jean ville sikkert vist oss bilder av ungen sin. Marie ville snakket om reisen til Compostela. Lindsay ville forklart brownieoppskriften sin i detalj for oss. Victor ville tegnet litt i hjørnet av en gravstein, med tunga ut i munnviken. Og jeg selv – jeg vet ikke helt hva jeg ville gjort. Sikkert ikke noe spess. Jeg ville ha svevd over det hele med en avslappert mine, slik jeg alltid har gjort.

Når jeg tenker over det, er det merkelig hvordan historien min kan fortsette selv om jeg ikke er der lenger. Jeg har gått fra å være hovedperson til å bli statist. Og det er bare takket være andre folks minner at jeg fortsatt spiller en liten rolle. Når de også har strøket med, er jeg ingenting lenger. Ikke engang en linje i rulleteksten på slutten. Bare en linje i familiebeviset og på en gravstein. Og så en dag vil noen kaste familiebeviset fordi de rydder, og grava blir jevnet med jorda, sånn at de kan bygge nytt kjøpesenter. Da er jeg ikke lenger et minne engang.

På det store etegildet vil jeg også at de andre skal være: Wadrinka, Madame Kendrick, moren min, Myriam, Stanislas, søsteren min, faren min og lille Ulysse. Kanskje til og med Marc Francastel.

Jeg må innrømme at jeg ikke vet hva som skjer med de andre for tida. Verken døde eller levende. Jeg har sluttet å passe på dem som en smed. Jeg er ikke lenger der for å gi den ene eller andre stjerne i boka. De er gamle nok til å klare seg selv. Jeg har nemlig andre prosjekter som venter. Så jeg har trukket meg forsiktig tilbake, uten for mye støy, for kanskje ikke å bli savnet like mye som jeg savner dem.

3 Kommentar til oversettelsen

3.1 Presentasjon av Rémi Viallet og *L'herbe sous les pieds*

Rémi Viallet ble født i Montpellier i 1979. Han gjennomførte en Licence i biokjemi, men valgte deretter å studere dramatisk skrivekunst ved La Faculté de Lettres i Montpellier. I 2001 flyttet han til Paris, hvor romanens handling finner sted. *L'herbe sous les pieds* er Viallets debutroman. Han har skrevet flere samtidskomedier, som er satt opp ved teatre i Paris og andre franske byer, også etter at romanen kom ut. Han er også skuespiller.³ Forfatterens tilknytning til teateret ser ut til å ha påvirket romanens stil og struktur. Boken består av korte kapitler, flere av dem sceniske, og stilen er, som nevnt innledningsvis, både uformell og muntlig. Flere av kapitlene inneholder kun dialog, hvorav det korteste består av fire replikker.

Tonen er en blanding av humor og alvor med innslag av ironi av typen «La semaine commence bien» (Viallet 9), men teksten er ikke sterkt ironisk. Viallet presenterer en verden sett gjennom øynene til en forteller som har en kynisk distanse til det meste, men som samtidig uttrykker en personlig og varm undertone. Bokens alvorlige tema, en tilsynelatende umotivert massakre og følgene av den, presenteres gjennom den døde fortelleren. Blandingen av humor og alvor er et typisk trekk ved komedien som dramatisk sjanger. En vanlig beskrivelse av komedien er at den avdramatiserer det alvorlige, noe Viallet definitivt gjør. Et annet trekk fra komediesjangeren er spillet mellom høyt og lavt stilnivå. Boken er ikke skrevet i gjennomført familiær stil, da den inneholder en betydelig mengde elementer fra et høyere stilnivå, såvel leksikalsk som syntaktisk. I denne kommentaren fokuserer jeg likevel hovedsakelig på markører på lavstil og muntlighet.

3.1.1 Plassering i det litterære landskapet

I den franske samtidslitteraturen ser vi visse fellestrekk med forfattere som Jean Echenoz, som er blitt tildelt den problematiske merkelappen minimalist. Minimalismebegrepet ble også brukt om de naivistiske forfatterne på 1990-tallet, i Norge spesielt Erlend Loe, og omfatter både det enkle språket med få språklige ornamenter og verkenes ofte begrensede omfang. Helle Helle er en skandinavisk minimalistisk forfatter fra Viallets nære samtid. Det er også nærliggende å tro at Viallet har inspirasjonskilder lenger tilbake i den franske litterære tradisjonen. Forfattere som Raymond Queneau, George Perec og Albert Camus har alle

³ Informasjon fra forlegger Brice Rocton i Quespire forlag.

eksperimentert med språket, hver på sin måte. Perec er blant annet kjent for sin utnyttelse av såvel språkets som litteraturens muligheter. I den korte og tragikomiske romanen *Quel petit vélo à guidon chromé au fond de la cour?* fra 1966 leker han seg med flere elementer. Blant annet blander han familiært språk og slang med det litterære. Viallet gjør noe av det samme og prøver grensene mellom muntlig og skriftlig språk, dagligtale og litterært språk, med fransk språk fra 2010 i stedet for 1960-tallet. I løpet av kommentaren vil også Queneau og Camus trekkes inn for å illustrere ulike sider av *L'herbe sous les pieds*.

3.2 Bite i gresset, eller trå i det?

Å oversette en boktittel kan være en stor utfordring. En god tittel sier mye med få ord, er ofte tvetydig og gir konnotasjoner til bokens tema, gjerne gjennom idiomer og ordspill. Dette er avgjort tilfellet hos Viallet. Den franske tittelen er en del av idiomet *couper l'herbe sous les pieds de quelqu'un*, som betyr «frustrer qqn d'un avantage en le devançant, en le supplantant» (Rey)⁴. *L'herbe sous les pieds* konnoterer altså til det å bli skjøvet ut eller satt ut av spill, mens tittelen bokstavelig uttrykker det å ha gress under føttene, noe vi kan tenke oss at vi vil savne etter døden. Antoine Berman mener at idiomer i originalen helst burde beholdes og oversettes. I essayet «La traduction et la lettre ou l'auberge du lointain» skriver han at oversatte idiomer, i motsetning til ekvivalenser fra målspråket, er positive fremmede elementer i en oversettelse. Berman sier videre at språkbrukere har en «conscience-du-proverbe» (80), som gjør at vi forstår idiomer til tross for at vi ikke kjenner deres betydning. Berman har rett i at oversatte idiomer kan tilføre noe positivt i en oversatt tekst, spesielt når det dreier seg om idiomer med geografisk tilknytning. Samtidig er idiomene en naturlig del av språket, og en norm som sier at man bør unngå idiomer fra målspråket virker hemmende på oversetteren. I en mer poetisk tekst vil direkte oversatte idiomer kunne fremme den poetiske effekten, men idiom-ekvivalensene i *Bite i gresset* har en viktig funksjon i at de utvider leserens horisont gjennom konnotasjoner og assosiasjoner til det kjente. Ofte fungerer de som språklige klisjeer, som for eksempel «forandring fryder» (10)⁵.

La oss nå vende tilbake til tittelen, *L'herbe sous les pieds*. Direkte oversatt til norsk får vi *Gress under føttene*, som på norsk kun har en bokstavelig betydning. Jeg har valgt å bruke det norske idiomet *bite i gresset (for en motstander)*, som betyr «tape (eg. om den sårede som i

4 Søkord: *herbe*.

5 For referanser til min egen oversettelse setter jeg kun sidetall som referanse. I tilfeller hvor flere referanser fra kildeteksten følger hverandre tett står forfatteren kun oppført i den første referansen.

dødskampen biter i jorden, gresset)» (Guttu)⁶. Vi ser altså at begge idiomene inneholder en gressmetafor og uttrykker det å tape. Det norske idiomet mangler imidlertid den bokstavelige betydningen *å trå i gresset*, men denne typen «tap» må man dessverre regne med i slike komplekse ordspill. Siden tap i oversettelse er et omstridt tema, har jeg har satt ordet i anførselstegn. Hvorvidt man taper noe i en oversettelse og hva tapet består i er en kompleks diskusjon med mange svar. Jeg nøyer meg her med å konstatere språkernes begrensninger. Dette kan understrekes med Roman Jakobson, som sier at ulike språk aldri kan uttrykke nøyaktig det samme, fordi hvert språk deler inn verden på sin særegne måte (138-43). Et godt eksempel er ord som til dels betyr det samme, men har en mer spesifikk betydning i ett av språkene. Fra teksten kan *banal* (Viallet 69, 71) nevnes, som er et snevrere begrep på norsk enn på fransk, og som jeg i denne konteksten valgte å oversette med *vanlig* (13)snarere enn *banal*. Meschonnic går så langt som å si at ekvivalenser ikke burde være en del av vårt oversetterteoretiske vokabular (21). Vi vil i løpet av kommentaren se flere eksempler som til en viss grad underbygger denne påstanden, til tross for at jeg ikke støtter holdningen til fulle. Det er vanskelig å unngå begrepet ekvivalens i forbindelse med oversettelser. Det er ofte nyttig i beskrivelsen av fenomener, men samtidig kan vi som oversettere med fordel forholde oss kritiske til det, noe vi nå skal se noen eksempler på.

I «La cinquième balle est venue se loger directement **en plein cœur**» (Viallet 130) og «Il croit quoi ce con? Qu'on **change de cœur** comme on change de plaquettes de frein?» (144) finner vi to franske idiommer jeg har valgt å oversette direkte i stedet for med norske ekvivalenser. *En plein cœur* uttrykker både *i sentrum* og *midt i hjertet*. På norsk har vi for eksempel uttrykket *i hjertet av byen*, men i denne konteksten, «Den femte kula gikk **rett i hjertet** og flerret opp t-skjorta på veien» (23), kommer ikke en slik betydning frem. Et alternativ ville være å benytte seg av et annet idiom, som *hjerterota* eller *i hjertet på henne*, men begge disse gir konnotasjoner til følelser, som i denne konteksten ikke passer. *Changer de cœur* byr på samme type problem. Disse uttrykkene mister det metaforiske innholdet eller konnotasjonene de gir på fransk, siden tvetydigheten forutsetter at leseren kjenner til idiomet. Hjerte-idiomene danner et slags nettverk i teksten og har en logisk sammenheng med hjertetransplantasjonen, men siden det ikke finnes gode idiomatiske norske oversettelser for dem, er den beste løsningen likevel å la ordspillene gå tapt.

Hjerte-idiomer som fungerer som idiommer også i oversettelsen er «Stanislas forlot kontoret **med lett hjerte**, må man vel kunne si» (26) og «**Rive hjertet mitt ut** av brystet på Stanislas»

6 Søkord: *bite*.

(43). Grunnen til dette er at *avoir le coeur léger* (Viallet 145) og *arracher le cœur de quelqu'un* (209) også finnes på norsk, slik at ordspillene kommer frem. Her kan man ikke si at løsningene er norske ekvivalenser, men at de to språkene har tilnærmet like idiomer. Vi har nå sett at bruken av ekvivalenser i en oversettelse avhenger av flere ulike faktorer. Språket setter noen grenser for mulighetene, men det er snarere teksten, eller diskursen, som avgjør hva som virkelig fungerer.

3.3 Stil og stilnivåer

Jeg vil i dette kapitlet gjøre rede for de viktigste tegnene på stilnivå i den franske originalteksten, hovedsakelig de lavere stilnivåene. Stilnivå er nært knyttet til sjanger, som derfor er en viktig faktor å ta hensyn til. I kapittel 3.1 så vi at *L'herbe sous les pieds* er en roman med visse trekk fra dramasjangeren generelt og komedien spesielt. Det kom også frem at stilen er uformell og at blanding mellom lavt og høyt stilnivå er karakteristisk for komedien. Men stil er mye mer enn sjangertilhørighet. Språkets ulike stilnivåer omfatter både inndelingen mellom situasjonsavhengig kommunikasjon, som fagspråk, familiært språk eller sjangerkrav, og ulike sosiolekter, som vitner om språkbrukerens sosiale tilhørighet. Språklig koloritt av geografisk tilhørighet eller tidsepoker er også et stilistisk trekk. Personlig stil tar jeg ikke stilling til i denne kommentaren, men grensene er flytende og kan være vanskelige å avgrense.

Jeg benytter meg i denne kommentaren av den franske ordboken *Le Grand Robert*. Alle definisjoner og klassifiseringer av ord, samt definisjoner av termer knyttet til disse, er hentet fra den oppdaterte nettutgaven. *L'herbe sous les pieds* ble utgitt i 2010 og har et relativt moderne språklig uttrykk. Derfor har det vært spesielt viktig å benytte seg av oppdaterte ordbøker. For norske ord og uttrykk har jeg i hovedsak benyttet meg av nettutgaven av Kunnskapsforlagets *Norsk ordbok*.

3.3.1 Familiært språk

Et tydelig tegn på stilnivå i den franske teksten er bruken av *familier*, altså familiært språk. Eksemplene fra det familiære stilnivået hos Viallet er mange. Tar vi for oss åpningskapitlet, som begrenser seg til tre korte sider, finner vi ord som *claquer* (om å dø), *le périph'*, *le type*, *gueule*, *se marrer*, *truc* og *décrocher (le gros lot)* (Viallet 9-11) med flere. Det er vanlig å benytte seg av familiære ord og uttrykk, også i litteraturen, men en så høy tetthet som hos

Viallet er derimot mindre vanlig og kan regnes som en sterk stilistisk markør. Mange av Viallets leksikalske valg gir teksten en uformell og fortrolig karakter, siden dette er en stil man i utgangspunktet tyr til blant familie og venner.

Visse familiære ord forekommer hyppig gjennom hele teksten. Noen eksempler er *type*, *mec* og *gars*, som alle er betegnelser for *mann*. *Type* opptrer blant annet gjennomgående i *Zazie dans le métro*, så det kan med sikkerhet ikke kalles nytt i bruk. Som nevnt har denne romanen også en dagligdags og muntlig stil. I den norske oversettelsen varierer jeg stort sett mellom *type*, *fyr* og *kar*. Eksempler på dette er «**Fyren** kom inn, løftet armen, siktet, skjøt» (4), «Mens **typen** lekte bad boy, kunne vi hatt oss på kjøkkenbordet for å feire at hun var hjemme igjen» (12) og «Hun gikk ut av heisen, ringte på riktig dør, og en høy, blond **kar** i altfor stor dress åpnet» (28). I sistnevnte eksempel er originalen *un grand blond* (Viallet 151), så det er altså ikke en oversettelse av en av de tre ovennevnte ordene. I setningen «Fordi **mannfolk** ikke sier sånt til hverandre?» (7) har jeg valgt å oversette *deux mecs* med *mannfolk*. De to første eksemplene (*fyren*, *typen*) er begge oversettelser av det franske ordet *type*. Som vi ser er leksikalske valg i oversettelser ofte kontekstavhengige, og ett norsk ord har ikke én fransk ekvivalens. Noen ganger er dette fordi et begrep er mer generelt i det ene språket enn det andre, som *banal* i eksemplet over. I andre tilfeller spiller faktorer som ordlyd og tekstuell kontekst inn.

Andre eksempler på familiære ord og uttrykk i tekstutdragene er *se faire charcuter* (Viallet 50), *casser sa pipe* (224), *drôlement* (134), *zigouiller* (15), *se marrer* (9, 146), *clope* (144, 176), *gueuler* (57), *taper dans (la caisse)* (147), *partouze* (156), *biffetons* (147), *glauque* (224), *dégommer* (30), *marmaille* (131) og *toubib* (145), som kun er et beskjedent utvalg. Et ord det er verdt å kommentere er *glauque* fra konteksten «J'aimerais bien organiser un grand pique-nique sur ma tombe. Un truc pas **glauque** du tout. Un truc festif même» (Viallet 224). Adjektivet har i denne konteksten den familiære betydningen, som er synonym med *lugubre*, og ikke fargebetydningen fra standardspråket. Jeg har valgt å oversette ordet med det familiære norske adjektivet *kleint*, som ifølge *Norsk ordbok* betyr *uvel*, *skral* eller *sykelig* og dessuten har dialekttilhørighet. Det *Norsk ordbok* ikke nevner, er at ordet i moderne ungdomsspråk beskriver noe som er pinlig eller teit. Denne betydningen finnes heller ikke i *Tanums store rettskrivningsordbok*. *Kleint* har ikke samme betydning som *glauque*, og den nyeste betydningen beskrives ikke i ordbøkene, men ordet passer godt inn i konteksten og deler konnotasjoner til noe trist og negativt med *glauque*. Den norske oversettelsen jeg har valgt er «Absolutt ikke noe **kleint**. Snarere noe lystig» (46). Vi ser her et eksempel på et lite

problem med norske ordbøker, som består i at nyere betydninger for denne typen ord mangler. *Grand Robert* er mer oppdatert og fullstendig, spesielt når det gjelder slang. Dette kan i stor grad forklares med at norsk er et lite, ungt språk, men det er like fullt et savn når man jobber med språk og har ordbøker som verktøy.

Demonstrativen *ça*, i stedet for *cela*, kan også være et tegn på familiær språkbruk. Blant annet i setningen «Elle n'avait même pas essayé de chercher si **ça** existait» (147) har Viallet valgt den familiære uttrykksformen fremfor for eksempel *si cette maladie existait*, som er en mindre markert formulering. I dette tilfellet kunne jeg ha valgt å oversette *ça* med *det*: *Hun hadde ikke engang prøvd å sjekke om det fantes*, men fordi *det* ikke er markert, foretrakk jeg «Hun hadde ikke engang prøvd å sjekke om **noe sånt** fantes» (27). På den måten beholdes det familiære preget.

Casser sa pipe (Viallet 224) er et familiært idiom. I tråd med uttalelsen i kapittel 3.2 er *casser sa pipe* oversatt med et norsk idiom: «Når de også **bukker under**, er jeg ingenting lenger» (47). En direkte oversettelse av idiomet ville her være en mulighet, men som jeg allerede har vært inne på, er dette ikke poetiske idiommer som beriker teksten. Det kjente idiomet har større effekt på leseren. I dette tilfellet er det ingen tvetydighet mellom bokstavelig og idiomatisk betydning, som tilfellet var for hjerte-idiomene. Derfor står man som oversetter ganske fritt i valget av idiom i denne typen tilfeller.

Et uttrykk som også utmerker seg stilistisk, men på en helt annen måte, er *je vous jure*. I standardspråket fungerer uttrykket som høytidelig sannhetserklæring, den illokusjonære språkhandlingen *sverge*. *Je vous/ te jure* kan imidlertid også være et familiært uttrykk. Tonen er da mindre høytidelig, og frasen fungerer som kraftuttrykk. Vi finner uttrykket i følgende tre setninger i tekstutdragene: «Au CM2, **je vous jure** qu'à la fin de l'année, sa maîtresse ne connaissait toujours pas son prénom» (Viallet 43), «Sur ma tombe, ma mère avait fait mettre une plaque longue comme le bras avec écrit dessus, **je vous jure que c'est vrai**» (91) og «Si, **je vous jure**, mon cœur avait rencontré mes yeux» (146). Det ser ut til at Viallet leker seg med uttrykkets doble stilistiske tilhørighet, jamfør komediesjangeren. Uttrykket kan riktignok tolkes som høytidelig erklæring, men samtidig vitner konteksten, som ikke er spesielt høytidelig, om at det her er snakk om den familiære varianten. Det vil si at språkbrukeren ikke sverger i ordets rette betydning, men snarere bruker uttrykket som forsterkende faktor.

En direkte norsk oversettelse av *je vous jure* er *jeg sverger*. Problemet med denne løsningen er at den er svært høytidelig og mangler dobbeltheten som finnes i det franske uttrykket. Dette

viser setningen *På grava hadde moren min fått plassert en gravstøtte med en kjempelang inskripsjon som lød, og jeg sverger på at det er sant: «Til vår overtredende sønn som vi har savnet på inntil i morgen»*, som blir ganske stivt. Jeg valgte derfor å bruke et uttrykk fra et lavere register. *Banna bein*, hentet fra folkelig norsk, passer bedre til den avslappede tonen og utfører språkhandlingen *sverge* på en mindre høytidelig måte. De norske setningene blir dermed «Frøkna hennes visste fremdeles ikke hva hun het det siste året hun gikk på barneskolen - **banna bein**» (9), «På grava hadde moren min fått plassert en gravstøtte med en kjempelang inskripsjon, som lød: «Til vår overtredende sønn som vi har savnet på inntil i morgen» - **banna bein**» (17) og «Joda, hjertet mitt hadde møtt øynene mine - **banna bein**» (27). Som vi ser, passer uttrykket best i ekstraposisjon etter hovedsetningen på norsk. Jeg har også valgt å innlede det med tankestrek, jamfør eksemplet i *Norsk ordbok*.⁷

I den norske oversettelsen er den lille detaljen *har blitt*, i stedet for *er blitt*, også en markør for familiær språkbruk. Til tross for at førstnevnte også er lov ifølge rettskrivningen, anses *er blitt* som den korrekte formen. Alternativet får derfor et mindre høytidelig preg, som kan tolkes som et familiært trekk i oversettelsen. Et eksempel er «Han gjør henne oppmerksom på at lufta **har blitt** innmari mye kjøligere de siste dagene» (24).

3.3.2 Syntaks som stilistisk markør

Hypptigheten av korte setninger er fremtredende i *L'herbe sous les pieds*, som består av færre hierarkiske setninger enn hva som er vanlig. En parallell kan trekkes til Albert Camus' *L'étranger* fra 1942, som også er et tegn på tilknytningen til minimalismen i fransk litteratur. Korte setninger har tradisjonelt vært lite akseptert i litteraturen, og Camus ble i sin tid kritisert for dette såvel som bruken av *passé composé*. Lawrence Venuti behandler nettopp denne siden ved *L'étranger* i sin artikkel «Translation, Community, Utopia». Han peker på omskrivninger i den engelske oversettelsen fra 1946, der korte setninger er bundet sammen slik at de former lengre setninger, enkle formuleringer utbroderes og logiske forbindelser er gjort mer eksplisitte (Venuti 488). Dette er en mulig fallgrube når man som oversetter står overfor en slik tekst, og det er ikke alltid enkelt å unngå omskrivninger. Av og til er denne typen omskrivninger til og med nødvendige, for eksempel i tilfeller hvor en mer direkte oversettelse blir utydelig, eventuelt uforståelig, som i utdraget «Jean et Valérie avaient un chien. Angel. Un caniche gris. Comme la voiture que Jean aurait dû acheter» (Viallet 69-70). Vi ser at overgangen mellom de siste to setningene er logisk, fordi vi leser *gris* [pause]

⁷ Søkeord: *banne*.

comme la voiture ... En direkte norsk oversettelse gir *Jean og Valérie hadde en hund. Angel. En grå puddel. Som bilen Jean burde ha kjøpt.* Problemet med denne oversettelsen er at overgangen ikke lenger er logisk, siden den lyder *puddel [pause] som bilen ...* Oversettelsen «Jean og Valérie hadde en hund. Som het Angel. En grå puddel. Grå som bilen Jean burde ha kjøpt» (13) fungerer bedre, til tross for at sammenhengen mellom de to siste setningene forsvinner. Vi kan si at overgangen er flyttet til de to første setningene i utdraget, hvor vi får *hund [pause] som het Angel.*

Av dette eksemplet ser vi at forskjeller mellom fransk og norsk syntaks lett kan skape problemer når setningene er korte, men likevel skal fungere sammen i større sammenhenger. Dette er tilfellet flere steder i *L'herbe sous les pieds*, og denne typen løsninger blir nødvendige for ikke å miste et aspekt ved teksten som skaper sammenheng, en del av hva Meschonnic kaller tekstens poetiske rytme. Rytmen er ifølge Meschonnic betydningsbærende i større grad enn ordenes rent leksikalske betydning (99). Han mener at overdrevent fokus i oversettelsesteorien mot språket som system overskygger diskursens spesifikke uttrykk. Dette betyr ikke at ordene ikke har en betydning i seg selv, men at kontekst og den poetiske funksjonen er betydningsbærende elementer i en litterær tekst, som ikke må overses. Noen steder har det også vært nødvendig å fjerne punktum, spesielt i tilfeller hvor et norsk enstavelsesord blir stående alene. Et eksempel er «Hun sminket seg [...] litt» (28). For mange punktum rundt korte ord gir et «hakkete» resultat.

Et annet fremtredende element i den franske teksten er familiær syntaks i spørresetninger, som er et velkjent tegn på stilnivå. I setningen «Elle voulait quoi?» (Viallet 176) i stedet for *Qu'est-ce qu'elle voulait?* har vi et godt eksempel på familiær spørsmålstruktur. Ifølge *Grammaire méthodique du français* benyttes denne typen konstruksjon for *interrogation partielle* kun i familiær språkbruk (Riegel m.fl. 679). På norsk finnes ikke noe slikt skille mellom standard og familiær spørresetning, men ifølge *Norsk referansegrammatikk* har fokuseringskonstruksjoner som «Hva var det hun ville?» (34) muntlig preg (Faarlund m.fl. 942). Dette muntlige trekket uttrykker, i likhet med familiære trekk, en avslappet stil. I kapittel 3.5 vil jeg trekke frem flere muntlige trekk i begge tekster, såvel hos Viallet som i oversettelsen.

L'herbe sous les pieds inneholder også andre syntaktiske trekk som avviker fra fransk standardspråknorm. Dette er ikke hovedfokus i kommentaren, og jeg har ikke mulighet for å kategorisere alle setningstypene her, men jeg vil trekke frem et eksempel som illustrerer blandingen av stilnivåer i teksten, som jeg nevnte i kapittel 3.1. «Et là, ça le rongaiet depuis

le début de ne pouvoir rien lui arracher» (Viallet 110) innledes av *et là* i ekstraposisjon, som etterfølges av demonstrativen *ça*. Dette gir setningen et muntlig og familiært preg. Likevel benytter Viallet seg her av negerende *ne* i stedet for ordstillingen *de rien pouvoir*. I tillegg innledes leddsetningen med *de* i stedet for det mer familiære *qu'il (ne) pouvait rien lui arracher*.

I oversettelsen finnes det også eksempler på markert syntaks, som «Det var **god nok grunn** til å forsyne seg i kassa én gang til» (27) i stedet for *grunn god nok*. Denne uttrykksmåten kan både betegnes som muntlig og familiær, og jeg har tatt flere syntaktiske valg av samme art. Jeg har lagt vekt på hva som er naturlig norsk syntaks og forsøkt å skape setninger som syntaktisk avviker fra litterær stil der det passer. Syntaktisk normalisering, såvel som leksikalsk, fører til normalisering av teksten på samme måte som i Venutis eksempel med *L'étranger*. Man kan ikke ukritisk oversette fransk familiær eller muntlig syntaks med tilsvarende norsk syntaks. Dette er trekk som må inkluderes på en naturlig måte, spesielt i en minimalistisk tekst som denne, hvor små språklige ujevnheter kan gi store utslag.

3.3.3 Folkelig språk

Langage populaire, eller folkelig språk, er en annen stilistisk markør. Som navnet tilsier er dette ord og uttrykk som ikke hører til i høyere sosiale lag og kultiverte kretser. Svært ofte har folkelige ord og uttrykk en vulgær karakter. Satt opp mot det familiære språket er altså folkelig språk knyttet til et sosialt samfunnslag, mens familiær stil er situasjonsavhengig. Det er kun få folkelige uttrykk i Viallets roman, men *putain de* og *s'en taper* er noen eksempler. Jeg har oversatt «Tout ça c'est à cause de cette **putain de** théorie de battement d'aile de papillon» (57) med *den jævla teorien* (12). Det norske kraftuttrykket *jævla* er familiært og ikke folkelig som det franske uttrykket. Jeg har allerede nevnt *banna bein* som eksempel på folkelig norsk, et uttrykk som ble brukt som oversettelse for et fransk uttrykk som både kan fungere familiært og i standardspråket. Disse eksemplene viser at det hverken er enkelt eller nødvendig å oversette alle ord og uttrykk fra ett stilnivå i originalteksten med tilsvarende i oversettelsen. Et eksempel hvor vi finner et uttrykk fra folkelig norsk som oversettelse for folkelig fransk er *drite i*. Den franske setningen «Delphine, les histoires de battement d'aile de papillon, **elle s'en tape**» (Viallet 57) er oversatt med «**Delphine driter i** historier om sommerfuglers vingeslag» (12).

3.3.4 Argot

Andre ord i teksten er *argot*, en fransk betegnelse som både dekker slang, dialektord og fagspråk, det vil si ord som kun benyttes i en gitt gruppe av befolkningen. I «Si elle n'avait pas passé **deux plombes** à se maquiller» (Viallet 57), er *plombes* et eksempel på *argot*, med betydningen *timer*. Ordet stammer fra gammel fransk og enkelte franske dialekter. På norsk har jeg valgt «Hvis hun ikke hadde brukt **en halv evighet** på å sminke seg» (12). Uttrykket *en halv evighet* er familiær norsk, og til tross for at det på ingen måte betyr *to timer*, fungerer det fint som oversettelse. *Deux plombes* må i denne konteksten snarere kunne tolkes som uttrykk for *svært lang tid* enn som en nøyaktig tidsenhet. Det samme gjelder uttrykket *longue comme le bras* (Viallet 91) i kapittel 47, som jeg har valgt å oversette med *kjempelang*.

I Viallets tekst finner vi også eksempler på *verlan*, en type godt etablert ungdomsslang, som i *Le Grand Robert* betegnes som *argot familier* (Rey)⁸. Eksempler fra teksten er *meuf* (Viallet 145) i stedet for *femme* og *chelou* (146) i stedet for *louche*. *Verlan* konstrueres ved at språkbrukeren bytter om på stavelene i et ord. Eksempelvis består ordet *meuf* av stavelene *fe-* og *-me*. Når disse bytter plass, får vi *me-f(e)*, altså *meuf*. Siden denne typen slang ikke eksisterer i det norske språket, har jeg valgt andre løsninger. Setningen «Une **meuf** super mignonne et plutôt bien roulée» (145) har jeg valgt å oversette med «En skikkelig søt **dame** og ganske digg også» (27). Ordet *dame* har selvsagt ikke betydningen «dannet (og forfinet) kvinne» (Guttu)⁹ her. Blant norsk ungdom er det er vanlig å si *dame* i stedet for *jente*, hvorav uttrykk som *dama mi* (6). Denne spesifikke betydningen av et mye brukt ord kan også regnes som en type slang. *Rule* (17) og *gønner* (5) er andre eksempler på norsk slang fra oversettelsen. I likhet med de nye betydningene av *klein* og *dame*, er heller ikke disse ordene å finne i ordbøkene, men de er i bruk i visse grupper, og betydningen er så å si allment kjent. Som jeg allerede har vært inne på, er det ikke en forutsetning for en god oversettelse at alle ord som skiller seg ut i originalteksten oversettes med sin såkalte norske ekvivalens, snarere tvert imot. Et gnisningspunkt mellom traduktologien og litterær oversettelse er hensynet til litteraturens natur. Meschonnic understreker viktigheten av forholdet mellom språk- og litteraturteori, og foretrekker å kalle teorien om oversettelse poetikk fremfor traduktologi (61-64). Denne kommentaren følger ikke Meschonnic's teori, men jeg støtter opp om en løsrivelse fra et overdrevent lingvistisk syn på oversettelse.

8 Søkeord: *meuf*.

9 Søkeord: *dame*, betydning 1.

En tro oversettelse av *L'herbe sous les pieds* er en oversettelse som utfordrer det mentale leksikonet og unngår normalisering av språket. Det er en forutsetning å benytte seg av familiært og folkelig språk om man skal være tro mot original og forfatter, og de korte og ufullstendige setningene må beholdes, med mindre endringer er semantisk nødvendige. Milan Kundera beskriver i sin artikkel «En mening» denne problemstillingen på en god måte, med oversettelser av Kafka som illustrasjon. Mange oversettere har gjort Kafka stor urett gjennom forenklinger av hans velkjente setninger, og enkelte har benyttet seg av det Kundera kaller lyriske metaforer, som Kafka selv konsekvent ikke brukte (290). Dette er eksempler på manglende hensyn til poetikken i den enkelte diskursen, som ofte utløses av oversetterens etnosentriske holdning (Berman 48-64) og resulterer i overdreven fokusering på normativ språkbruk i målspråket.

3.4 Dislokering

Å ta hensyn til tekstens litterære aspekt betyr ikke at man skal se bort fra lingvistiske aspekter. Tegn på muntlighet i *L'herbe sous les pieds* skjuler seg i stor grad i setningsstrukturen. Språket i *L'herbe sous les pieds* er ikke preget av den ekstreme muntligheten vi finner i Raymond Queneaus *Zazie dans le métro*, der ortografien ofte følger uttalen. Viallet følger såvel ortografiske som syntaktiske regler, men romanen inneholder likevel tegn på muntlighet. Et eksempel er setningsstrukturen *dislocation*, eller dislokering. Ifølge *Grammaire méthodique du français* er dislokering en muntlig måte å endre kommunikasjonsstrukturen i en setning på ved å tematisere et element. Det dislokerte setningsleddet blir tema, som i setningen «**Moi**, j'aurais bien aimé qu'il les pose» (Viallet 173). I mitt eksempel annonseres personlig pronomen i subjektform *je* i hovedsetningen først i objektform, *moi*, dislokert fra hovedsetningen ved hjelp av komma. *Norsk referansegrammatikk* kaller *moi* et pro-ord (Faarlund m.fl. 908). Henning Nølke forklarer i sin artikkel «Note sur la dislocation du sujet: Thématisation ou focalisation?» venstredislokering som en slags *focalisation* (287) eller fokusering.

Tradisjonelt har dislokering i fransk vært behandlet som en muntlig uttrykksform. For det norske språket bekrefter *Norsk referansegrammatikk* at «det er vanlegare i talespråk enn i skrift» (Faarlund m.fl. 904). Nølke presiserer at uttrykksformen nærmest er automatisert i det franske språket (292-3), det vil si at det begynner å bli mindre markert. Likevel må Viallets hyppige bruk av dislokering kunne sies å være en medvirkende faktor til tekstens muntlige preg, især sett i sammenheng med andre muntlige elementer i teksten.

Det finnes mange eksempler på denne strukturtypen i *L'herbe sous les pieds*. I den norske oversettelsen er dislokeringen beholdt i enkelte setninger, som for eksempel «**Nettet** er dårlig lagt opp iblant, **det**» (5) som oversettelse for den franske setningen «C'est mal foutu des fois, **internet**» (Viallet 10). Som vi ser, fungerer strukturtypen på norsk, noe også Faarlund m.fl. bekrefter (904-12), men fransk dislokering kan ikke alltid oversettes med dislokering på norsk. Setninger som **Meg, jeg skulle gjerne sett at han stilte dem* og *?Jeg, jeg skulle gjerne sett at han stilte dem* som oversettelse for eksemplet over, viser dette. Vi ser at objektformen på norsk er utelukket og at gjentakelse av subjektformen heller ikke er å foretrekke. En mulig løsning kan være å etterstille pro-ordet, slik at vi får *Jeg skulle gjerne sett at han stilte dem, jeg*. Problemet er at høyredislokering ikke er fokuserende (Nølke 290), men snarere fungerer som påminnelse om tema og kan tillegge utsagnet en *valeur émotionnelle* (Nølke 291). I dette tilfellet kan setningen leses med en likegyldig tone, og det er bedre å benytte seg av andre metoder. Én mulighet er å legge trykk på det aktuelle ordet, som i det norske skriftbildet kan markeres ved hjelp av kursiv. I eksemplet brukt ovenfor markeres trykk på følgende måte: «*Jeg skulle gjerne sett at han stilte dem*». Dette gir utsagnet et visst muntlig preg og fokuserer på subjektet. Problemet med løsningen er at kursiv virker forstyrrende i skriftbildet. En annen og bedre løsning er å benytte seg av strukturer som *selv skulle jeg*: «**Selv skulle jeg** gjerne sett at han spurte om det» (33). Dette er ikke dislokering, men konstruksjonen har en fokuserende effekt gjennom at *jeg* annonseres av *selv*. Nølke viser gjennom eksemplet «Pour moi, je suis ...» (288) samme type fokuserende konstruksjon på fransk, som han også sammenligner med venstredislokering.

Det finnes også andre fokuserende løsninger på norsk. Et eksempel er å legge til et adverb, som i «Og **akkurat det** plaget Jean» (13). Vi ser at denne løsningen fungerer godt som oversettelse for det franske «Et **ça, ça** contrariait Jean» (Viallet 70), hvor demonstrativen *ça* fremheves gjennom repetisjon.

3.5 Muntlighet

Vi har sett at dislokering kan fungere som muntlig markør. Et tydeligere tegn på muntlighet er den fatiske språkfunksjonen, som sørger for at språkbrukere opprettholder kontakten i samtale. Den konkretiseres gjennom småord og spørsmål uten informativt innhold, som benyttes for å innlede en uttalelse, fylle pauser, forsikre seg om at samtalepartneren oppfatter det som blir sagt eller utbe respons. Diskurspartikler (*discourse particles*, Malmkjær 60), som er pragmatiske partikler, fyller ofte denne rollen. I litteraturen er diskurspartikler med på å

skape troverdige dialoger. Et godt eksempel er setningen «Il n'est vraiment pas mal le *penthouse* de Stan, **hein?**» (Viallet 152-3), hvor *hein* kun innehar en fatisk funksjon. Dette eksemplet viser den fatiske funksjonen i dialog, men hos Viallet finner vi den også hos fortelleren. Et eksempel er diskursmarkøren *bon*, som innleder setningen «**Bon**, on ne peut pas dire que ça a attiré beaucoup de clients» (Viallet 11). Som vi ser av setningen «**Vel**, man kan ikke si at det tiltrakk seg mange kunder» (5), er *vel* en god norsk oversettelse av ordet. *Bon* og *vel* gir teksten et tydelig muntlig preg. Andre eksempler på diskurspartikler i oversettelsen er *likksom*, *jo* og *så*, i tillegg til *da* i ekstraposisjon etter en setning. I setningen «Du kunne ikke beskytte deg, **kanskje?**» (10) er også *kanskje* en slik partikkel. Fortelleren henvender seg indirekte til søsteren sin, og det muntlige preget forsterkeres av *kanskje* eller *da* i ekstraposisjon.

Setninger innledet av *også*, som i «**Også** lo de» (14), er et annet muntlig trekk i norsk. Hos Viallet er «**Y'avait** marqué Myriam sur le badge» (27), hvor *il* er utelatt, et godt eksempel på muntlighet. Det siste muntlige tegnet jeg ønsker å nevne, er utelatelse av nektelsesordet *ne*. Et eksempel fra originalteksten er «Je sais pas moi» (Viallet 50). Ifølge Riegel m.fl. utelates *ne* ofte i muntlig fransk (697, 703). Dette fenomenet finnes ikke på norsk, siden vi ikke har dobbel nektelse.

3.6 Norsk skriftspråk og talemål

Vi har allerede sett elementer fra ulike stilnivåer samt enkelte tegn på muntlighet i den franske originalteksten. Disse har vi sammenlignet med løsninger fra den norske oversettelsen. Likevel har vi kun i liten grad sett nøyere på det norske språket, som legger rammene for mulighetene i enhver norsk oversettelse. Det er nå på sin plass å nevne noen viktige skillelinjer innenfor det norske språket.

3.6.1 Radikalt og moderat bokmål og riksmål

I skriftlig bokmål finner vi som kjent motsetningen mellom radikalt bokmål, som nærmer seg nynorsk, og riksmål, som ligger nærmere dansk. Mellom disse har vi moderat bokmål, som er «normalen». Svært mange former aksepteres, noe som gir språkbrukerne frihet til å velge et skriftspråk som ligger tettere opptil egen dialekt. Noen eksempler er valget mellom *ble/ blei* og *bro/ bru*. Vi kan også velge mellom ubestemt artikkel *ei* eller *en* for hunkjønn og personlig pronomen *ham* eller *han* i akkusativ. En slik frihet har man ikke i fransk, hvor såvel

bøyningsformer som oppbygningen av andre typer ord stort sett er absolutte. Friheten den norske språkbrukeren har utgjør en grunnleggende forskjell mellom fransk og norsk og åpner, som vi nå skal se, for særegne løsninger i norske oversettelser.

Fortelleren i *L'herbe sous les pieds* er en ung, urban mann, og det blir derfor naturlig å tenke seg en ung osloborger når han skal uttrykke seg på norsk. Her oppstår det imidlertid et problem av vesentlig karakter. Hvordan kan den franske fortelleren i *Bite i gresset* snakke oslodialekt? Noen oversettere benytter seg av norske dialekter for å markere språk- eller dialektforskjeller fra originalteksten. Et klassisk eksempel er å la bønder snakke totning, eller skotten i den norske oversettelsen av Irvine Welsh' *Trainspotting*, som snakker bergensdialekt. Dette skaper imidlertid en logisk brist i teksten. En skotte kommer ikke fra Bergen og en franskmann kommer ikke fra Oslo. Det mest nærliggende blir dermed å benytte seg av moderat bokmål med innslag av familiært språk og noen muntlige trekk, som i originalen. Spørsmålet er hvor grensene går. Er radikalt bokmål muntlig? Er det familiært? Oppfattes det som sosiolekt eller dialekt? Radikalt bokmål ligner dialekten fra Oslo øst, og det blir lett en markør som gir feil assosiasjoner. I tillegg er det en markør på andre østlandsdialekter, som for eksempel hos Kyrre Andreassen i *Svendsens catering*, hvor handlingen er lagt til Drammen.

Noen stilistiske markører vil likevel kunne avvike fra det franske. En mulighet er å benytte seg av den radikale formen *han* i stedet for *ham* i akkusativ. *Ham* er fremdeles den korrekte skriftlige formen, til tross for at *han* offisielt har vært likestilt siden 1938 og ikke har mistet denne statusen i senere reformer. Et utdrag fra *Svendsens catering* illustrerer bruk av *han*:

«Det var reint fascinerende å studere **han** mens han bevegde seg mellom apparater og frivekter, dressa opp i robuste sko, løse bukser og trang t-skjorte» (Andreassen 32).

Andreassen skriver radikalt bokmål, men et radikalt språk er ikke en forutsetning for å benytte seg av denne formen. I min oversettelse har jeg valgt *han* i akkusativ som muntlig trekk snarere enn radikal form.

Et annet radikalt trekk i oversettelsen er a-endelse for verb i preteritum, i tilfeller hvor endelsen -et passer dårlig. Dette gjelder noen engelske lånord og familiære verb. Et eksempel er *knerta* i setningen «Hvorfor **knerta** han bare fem når han kunne fått tre ganger så stor glede for pengene?» (6). Endelsen -et ville her skape en unaturlig kontrast i det familiære ordet i motsetning til samme endelse for stilistisk nøytrale ord.

Adjektiver avledet av verb, som *stressa* i «En blanding av **stressa** forretningsmenn og mindre

stressa faste kunder» (24), har jeg også valgt å skrive med *a*-endelse i stedet for *-ede*. I tilfeller hvor jeg har tatt denne typen valg er alternativene former som lyder litt for konservativt og av den grunn ikke passer inn i teksten.

Jeg har valgt konsekvent bruk av *a*-endelser i bestemt form hunkjønn, men i noen tilfeller måtte jeg justere dette. Det ene tilfellet er *mora mi*, som gir altfor sterke assosiasjoner til de vulgære formene «morra mi» og «morra'ri». Derfor valgte jeg å benytte meg av den nøytrale formen *moren min*. Som en følge av dette valget, valgte jeg også formen *søsteren min* i stedet for *søstera mi*. Et annet tilfelle hvor jeg ikke har benyttet meg av *a*-endelse er det faste uttrykket *hele tiden* (7, 24), hvor jeg valgte å beholde endelsen *-en* til tross for at jeg ellers i teksten benytter meg av formen *tida*. Begrunnelsen for ikke å bruke *hele tida* er at det faste uttrykket får et sterkt radikalt preg.

3.6.2 Høflig tiltale

En problemstilling som svært ofte dukker opp i oversettelser fra fransk til norsk er høflig tiltale, som på fransk uttrykkes med *vous* (*vouvoiement*). Som Odile Halmøy bemerker i sitt foredrag «Les pronoms d'adresse de la seconde personne du singulier en norvégien et en français : Coup d'œil sur différentes stratégies de traduction», er *vouvoiement* standarden i fransk mens *tutoiement* er den markerte familiære formen (34). På norsk er det omvendt. Det er ikke lenger vanlig å benytte seg av *De*, annet enn i spesielt høytidelige situasjoner. Likevel kan det være relevant å benytte seg av høflig tiltale i oversettelser fra fransk. Dette gjelder imidlertid stort sett bare i tilfeller der vekslingen mellom *tu* og *vous* er et poeng i den franske teksten. Halmøy nevner eksempler på situasjoner der noen som vanligvis tiltaler hverandre med *tu* plutselig bruker *vous*. *Vous* fungerer da som implikasjon på språkbrukerens holdning, og det blir viktig å innføre den samme distinksjonen mellom høflig og «familiær» tiltale i den norske teksten. I et slikt tilfelle vil forskjellen fremkomme på norsk, til tross for at *du* egentlig ikke er en markert form.

I *L'herbe sous les pieds* er det ingen slike vesentlige distinksjoner, kun standardisert bruk av *vous* og *tu*. Fortelleren sier *vous* til leseren og fortellerens far gjør det samme når han ringer Victors mor i kapittel 63. Det ville virke svært unaturlig å la fortelleren tiltale leseren med *De* på norsk. I en samtalesituasjon hvor språkbrukeren ikke kjenner den han ringer til og dessuten er ubekvem med situasjonen, som i kapittel 63, blir virkningen mer naturlig, men likevel fremmedgjørende. Det ville være mulig å la fortelleren si *du* til leseren og benytte seg av *De* i dialog. Et ikke uvesentlig argument mot dette er at det betyr inkonsekvent bruk av høflig

tiltale, som feilaktig impliserer at fortelleren benytter seg av *tutoiement* når han henvender seg til leseren. Valget falt derfor på konsekvent bruk av *du*, både for fransk *tu* og *vous*, i den norske oversettelsen.

3.7 Statiske og dynamiske språk

Det franske språket er kjent for å være statisk sett i forhold til såvel engelsk og tysk som de skandinaviske språkene. I kapittel 79 finner vi flere gode eksempler på hva vi kan kalle statiske utsagn. For å illustrere dette har jeg valgt følgende utdrag:

Et effectivement, l'immeuble était un gros cube haussmannien avec plein de moulures partout **sur** une des trois avenues qui coûtent le plus cher au Monopoly. Elle **a pris** un ascenseur presque aussi grand que son salon. Elle s'est regardée dans la glace **le temps de la montée**. Elle trouvait **son style un peu fade** mais elle était plutôt contente de constater que moins de deux mois après son opération, on ne voyait déjà plus aucune séquelle. **Arrivé à l'étage**, elle a sonné à une porte et un grand blond dans un costume trop large est venu lui ouvrir. (Viallet 151-2)

Til sammenligning er den norske oversettelsen av samme avsnitt som følger:

Og helt riktig, bygningen var en diger Haussmann-kube smekkfull av ornamenter, **som lå på** en av de tre dyreste avenyene i Monopol. Hun **gikk inn i** en heis som var nesten like stor som stua hennes. Hun så seg i speilet **mens heisen gikk opp**. Hun syntes hun **så litt kjedelig ut**, men var ganske fornøyd med å kunne konstatere at man allerede nå, mindre enn to måneder etter operasjonen, ikke kunne se et eneste merke. Hun **gikk ut av heisen**, ringte på riktig dør og en høy, blond kar med altfor stor dress åpnet. (28)

Vi ser for eksempel at Wadrinka tar en heis i den franske setningen «Elle **a pris** un ascenseur presque aussi grand que son salon», mens hun i den norske oversettelsen går inn i den: «Hun **gikk inn i** en heis som var nesten like stor som stua hennes.» Løsninger som *Hun tok en heis som var ...* eller *Hun tok heisen, og den var ...* er også mulige, men mindre naturlige. Dette kommer av den grunnleggende forskjellen mellom de to språkene. Det franske verbet har en statisk karakter mens det norske er et bevegelsesverb, altså dynamisk. Det er ofte slik at man benytter seg av bevegelsesverb som norsk oversettelse for en mer statisk fransk formulering.

Det hender også at franske nominalgrupper med fordel kan uttrykkes med verb på norsk. Et godt eksempel fra utdraget er setningen «Elle s'est regardé dans la glace **le temps de la montée**», som har en statisk adverbial. Dette har jeg valgt å oversette med « Hun så seg i speilet **mens heisen gikk opp**», en dynamisk adverbial med verb. Jeg har merket av flere eksempler i utdraget, men av plasshensyn lar jeg disse tale for seg selv.

Elisabeth Tegelberg fokuserer i sin artikkel «Generalisering och analys: Två semantiska

tendenser vid översättning av svenska rörelsesverb till franska» på nettopp denne kontrasten, riktignok i oversettelser fra svensk til fransk. Hun innfører nok et element, nemlig mengden svenske bevegelsesverb sammenlignet med franske. Tegelberg anvender termene *semantisk analyse* og *semantisk generalisering* i sin beskrivelse av forskjellene mellom de to leksikalske systemene. Et eksempel fra Viallets tekst er «Il s'y **rendait** un peu à reculons» (144). Et alternativ til min norske oversettelse «**dro** dit nærmest i **krepsegang**» (26) er verb som *slentre*, *lunte* eller *somle*, som har et rikere semantisk innhold enn *s'y rendre* eller *dra*. Tegelberg vektlegger mangelen på mangfold av franske bevegelsesverb, som gjør at man behøver et tillegg for å kunne uttrykke det samme på fransk som på svensk eller norsk. I dette tilfellet fungerer den franske formuleringsmåten imidlertid svært godt på norsk. *Han luntet dit* eller *han somlet seg dit* blir platt i denne konteksten. Hovedgrunnen er nok at det franske uttrykket er et idiom. Formuleringen kan likevel regnes som en «fransk rest» i teksten, et begrep jeg vil forklare i neste kapittel.

3.8 Fremmedgjøring i oversettelse

I delkapittel 3.6.2 var jeg inne på hvorvidt man kan benytte seg av høflig tiltale i en norsk oversettelse. Integrering av franske elementer i en norsk tekst kalles fremmedgjøring, og teoretikere som Berman og Venuti er kjent for å fokusere på viktigheten av fremmede elementer i oversettelse. Fremmede elementer i en tekst er ikke bare lånord, men kan også være syntaktiske, morfologiske eller kulturelle elementer. Et trekk ved originalteksten jeg ennå ikke har vært inne på, er bruken av engelske lånord. I oversettelsen har jeg beholdt de fleste av disse, og jeg skal derfor ikke nevne mange her. Siden nordmenn bruker flere engelske lånord enn hva franskmenn gjør, kan en høyere frekvens av engelske ord i den norske teksten forsvares. I enkelte tilfeller har jeg valgt en fornorsket engelsk løsning som oversettelse for franske ord. *Føkke opp* (10) er en fornorsket utgave av det engelske uttrykket *to fuck up*.

En god grunn til ikke å øke antallet engelske lånord i oversettelsen er de franske elementene som også skal ha en plass. Venuti kaller slike elementer *domestic remainder* (485), og jeg vil heretter betegne dem som franske rester i oversettelsen. Noen eksempler på fransk rest i *Bite i gresset* er *dame blanche* (Viallet 9) og universitetsgradene *Deug* og *Licence* (31). Dette er franske ord som mangler norsk betegnelse. *Dame blanche* kalles på norsk bare is med sjokoladesaus, som er langt og forklarende og i konteksten fører til repetisjon av både *is* og *sjokoladesaus*. Betydningen av *dame blanche* uttrykkes eksplisitt i teksten, og jeg valgte

derfor ikke å legge til *dessert* foran. Det franske universitetssystemet stemmer ikke overens med det norske. En oppvakt leser vil nok kunne forstå hva *Deug* og *Licence* er, men her valgte jeg likevel det informative tillegget *grader*. Dette er både fordi den tekstuelle konteksten tillater det og fordi betydningen ellers blir litt for utydelig for en norsk leser.

En annen fransk rest er «Jeg aner ikke hvordan de gjorde for å **tiltale** de andre» (7), som impliserer bruken av navn når man tiltaler hverandre på fransk. Dette er lite vanlig på norsk, men ikke så ukjent for norske lesere at de ikke har grunnlag for å forstå betydningen.

3.8.1 Kjønn

Ord som *maîtresse* (Viallet 43, 136), som på fransk alltid er morfologisk hunkjønnsmarkerte, kan også fungere som fransk rest i oversettelsen. I norske tekster bruker man i dag helst *lærer*, som ikke er kjønnsmarkert. I oversettelser fra fransk er det mulig å bruke *lærerinne* for å markere hunkjønn. Problemet er at det norske ordet *lærerinne* er foreldet, slik at det skaper et stilistisk avvik fra tekstens moderne språk. Et godt alternativ er å benytte seg av *frøken*, siden det i begge tilfellene i teksten dreier seg om en barneskolelærer. Vi ser av eksemplene «**Frøkna hennes** visste fremdeles ikke hva hun het det siste året hun gikk på barneskolen - banna bein» (9) og «Victor og mammaen hans kommer inn gjennom døra. Gutten er skikkelig gira, fordi **frøken** er syk og han har fått fri fra skolen» (25) at dette er et godt alternativ.

Når Viallet benytter seg av ordparet *connard* og *connasse* (145), er kjønn spesielt viktig. Stanislas tror først det er en mann som har kjørt på ham, før han oppdager at det er en kvinne, som i tillegg er svært tiltrekkende. Jeg valgte oversettelsen «Det var ikke en **drittsekk**, men en **drittkjerring**. Men for en drittkjerring!» (27). Til tross for at *drittsekk* ikke er kjønnsmarkert, blir skillet tydelig i konteksten. Presiseringen av hunkjønn i *drittkjerring* peker tilbake på *drittsekk* og impliserer hankjønn.

3.8.2 Egennavn

Det har i oversettelsen vært et mål å beholde den kulturelle tilknytningen til det franske samt den geografiske tilknytningen til Frankrike og Paris, men uten at dette fremmedgjør selve tekstbildet i altfor stor grad. Det oppstår lett dilemmaer rundt hvorvidt man skal beholde alle franske kulturelle referanser eller om man skal skifte ut enkelte referanser med noe som er gjenkjennelig for norske lesere. Å oversette kulturelle referanser slik at leseren kobler handlingen til Norge i stedet for Frankrike, svekker tekstens logikk, men er det riktig å

beholde referanser som en norsk leser ikke har forutsetninger for å forstå? Eksempler på dette er butikknavn som Monoprix (Viallet 151). Det kommer tydelig frem i teksten at butikken selger klær, selv om en vanlig norsk leser ikke vet at Monoprix også er en matbutikk og dermed ikke får de samme assosiasjonene rundt hva det vil si å kjøpe klær på et slikt sted. Det en norsk leser ikke forstår ved å lese navnet Monoprix kan kalles et tap, men det finnes ikke noen bedre løsning enn å beholde det franske egennavnet.

Et annet eksempel på kulturspesifikke referanser i teksten er sangerne Michel Delpech og Claude François i kapittel 27. Musikken til Delpech beskrives delvis for leseren gjennom et tekstutdrag, men om François sies det lite. Danserne hans, *les clodettes* (Viallet 50) nevnes, en betegnelse jeg har valgt å beholde. For tydelighetens skyld valgte jeg å endre skrivemåte til *claudetter*, som også er en mulig skrivemåte på fransk (*claudettes*). Det utgjør utvilsomt en forskjell i leseropplevelsen om man forstår hva disse artistene assosieres med eller ikke, men leserens fantasi kan også skape en fullverdig opplevelse.

Egennavn stikker seg ut som konstante fremmede elementer i en oversatt tekst. Tidligere har normen vært å oversette egennavn, spesielt personnavn, eller erstatte dem med ekvivalenser, en trend som for lengst har snudd. For oversettelse av barnebøker med kreative og betydningsladede navn gjelder andre normer, men det hører ikke hjemme i denne kommentaren. I *Bite i gresset* er personnavn i prinsippet ikke oversatt, i overensstemmelse med dagens norm. Dette byr stort sett ikke på problemer, men lille Ulysse (f.o.m. 36) skiller seg ut. Som kjent bruker vi vanligvis det greske navnet Odyssevs for denne mytiske figuren på norsk. Det kan derfor argumenteres for at gutten i den norske teksten burde hete Odyssevs, slik at den mytologiske tilknytningen blir tydelig. En annen mulighet er å benytte seg av Ulysses, som er den formen av det latinske navnet vi benytter oss av på norsk. Navnet brukes blant annet i operaen *Ulysses vender hjem*¹⁰, og det må i tillegg kunne forventes at norske lesere har kjennskap til navnet gjennom James Joyces romankarakter. Dessuten nevnes *Iliaden* og Itaka eksplisitt i teksten (41) og medvirker til å forklare hvem Ulysses er. Begge disse løsningene, Odyssevs og Ulysses, bryter imidlertid med normen om ikke å oversette egennavn. Å benytte seg av ett av disse navnene er synonymt med å plassere romanpersonen i en norsk kontekst. Han er fransk og burde beholde sitt franske navn. Et verdig argument for å beholde det franske navnet Ulysse er at det nesten er identisk med Ulysses. Det er derfor ikke nødvendig å oversette navnet for å tydeliggjøre sammenhengen, siden leseren har svært gode forutsetninger for å forstå hvem gutten har navnet sitt etter.

10 I skrivende stund settes denne opp ved Operaen.

Et annet eksempel på egennavn som skiller seg ut, er navnet på restauranten i kapittel 42. Etter begravelsen spiser hele følget på Flunch. Flunch-kjeden finnes i hele Frankrike, og franskmenn vil kunne assosiere navnet med familierestaurant- og kafeteriakonseptet. I tillegg vil de som er godt kjent i Paris kunne vite at det ligger en Flunch på Montmartre, hvor det også ligger en kirkegård. De fleste nordmenn vil derimot ikke ha noen assosiasjoner til dette navnet. Jeg valgte løsningen «**en Flunch på Montmartre**» (16), som både impliserer at restauranten er én av flere og inneholder et informativt tillegg. To alternativer meldte seg imidlertid som relevante. Det ene var *Flunch kafeteria*, for å understreke hva slags sted det dreier seg om, det andre var *Flunch Montmartre*, for å presisere stedet. Siden det likevel nevnes i konteksten at Flunch har spis-så-mye-du-vil-deal på tilbehøret, noe som er typisk for kafeteriaer, virket det viktigere å presisere stedet. Dette knytter teksten mer konkret til Paris, siden Montmartre er kjent for mange. Gjenkjennelige steder fanger lesernes oppmerksomhet gjennom konnotering. Mange av elementene som «går tapt» i oversettelser har nettopp en slik konnoterende funksjonen, som oversettere har forsøkt å gjenskape ved å benytte seg av hjemliggjørende ekvivalenser. Som vi ser av dette eksemplet finnes det mange gode løsninger på problemet.

Det finnes også norske rester i *Bite i gresset*. I utdraget «Feriene til mannen i gata. **På fjellet** om vinteren. Til havet om sommeren» (13) valgte jeg å oversette *à la neige* (Viallet 69) med *på fjellet*, fordi *til snøen* ikke fungerer på norsk. I «Til tross for at klokka **bare** var tolv minutter over elleve» (14) valgte jeg å presisere, gjennom ordet *bare*, at å spise lunsj klokken elleve er tidlig, siden det ikke er selvsagt for oss nordmenn.

3.9 Indirekte stemmer

Det er ikke bare fortellerens egen stemme som kommer til uttrykk i teksten. Flere steder påvirker de andre karakterene stilen gjennom fortellerens stemme, og jeg vil kort nevne noen av dem. Et godt eksempel på indirekte stemmer er Delphines foreldre (Viallet 13-14), som blir omtalt med lange og nesten masete setninger. Her har jeg blant annet tatt et leksikalsk valg tilpasset Delphines far, nemlig *medisinerstudent* i stedet for *medisinstudent*, som er en mer moderne form av ordet. Setningen ble dermed «Og faren som i ett sett spurte hvor hun hadde hodet hen da hun gjorde det slutt med den perfekte medisinerstudenten han hadde spadd opp for henne, bare for å ende opp med meg» (6).

I kapitlene 11 og 12, som handler om foreldrenes reaksjoner på sønnens bortgang, er stilen mindre familiær enn i mange andre kapitler. I kapittel 12 forklarer fortelleren sin egen fars

reaksjon på tragedien, og vi kan merke oss en interessant overgang fra hva Gérard Genette ville kalle *nattareur autodiégétique* (253) til en allvitende *narrateur hétérodiégétique* (252). I det uthevede partiet går fortelleren inn i farens tanker og omtaler seg selv i tredjeperson, før han rives tilbake i seg selv igjen:

Les vieux souvenirs et les sensations du moment se mélangeait et lui donnait mal au cœur. Toute la journée, il se demandait pourquoi son fils était parti. Pourquoi il n'avait pas fait plus de choses avec lui. Pourquoi il ne lui avait pas dit qu'il l'aimait. **Maintenant qu'il avait disparu, il avait l'impression de l'aimer encore plus.**

C'est con. C'est faux et c'est con. Mon père ne m'aime pas plus depuis que j'ai claqué. (Viallet 25)

Kapittel 85 består av utdrag fra aviser. Her ble det viktig å legge fra seg fortellerens stemme og legge om til journalistisk stil, som i originalen. Et problem er at fortelleren sier at utdragene er overskrifter (*titres*), mens det ser ut til å være utdrag fra ingresser. Jeg valgte en stil som ligner norske avisoverskrifter, altså litt ufullstendige setninger som «Far dreper sønn under krangel og tar sitt eget liv» (32).

I oversettelsen av utdraget «Le Paris de l'horreur: les vingt lieux dramatiques de la capitale» (Viallet 11) har jeg benyttet meg av tallordet *tyve* (5) i stedet for tjue. Dette er ikke fortellerens egne ord, men etterligningen av en turistbrosjyre eller lignende, så riksmål passer godt for å understreke denne forskjellen.

Enkelte forskjeller finnes også i direkte tale i oversettelsen. Blant annet har jeg latt Ulysse benytte seg av flere a-ender enn de øvrige karakterene, og i dialogene mellom fortellerens far og Victors mor har stemmene et voksnere og mer konservativt preg.

4 Konklusjon

Henri Meschonnic mener at tekstens betydning ligger i den poetiske rytmen. *L'herbe sous les pieds* er ikke en klassisk poetisk tekst, men den poetiske rytmen er likevel slående. Et konkret trekk er de mange korte og ufullstendige setningene. Vi så i delkapittel 3.3.2 et eksempel på at setningene har logiske overganger, altså at de henger sammen som deler av lengre setninger, med punktum som pausemarkør. Dette er viktige betydningsbærende elementer i teksten, som ikke må gå tapt i oversettelsen. Vi har sett at løsningen kan være enkle omskrivninger. At disse overgangene finnes, er et betydelig rytmisk element i teksten.

Berman forsvarer direkte oversettelse og argumenterer for inkludering av fremmede elementer i teksten, blant annet oversatte idiomer fra kildespråket. Vi har sett at en slik praksis i *Bite i gresset* lett fører til tap av konnotasjoner. Det tilfører ikke oversettelsen noe fremmed, siden en forståelse av det fremmede forutsetter at man kjenner det fremmede idiomet. Vi har også sett et eksempel på at idiom-ekvivalenser kan være virkningsfulle.

Andre fremmede elementer er bevart i den norske oversettelsen. Eksempler på dette er ulike typer egennavn. Vi har sett at noen av disse behøvde informative tillegg for å gi mening, men mye er også overlatt til leserens fantasi, intellekt og nysgjerrighet. Det fremmede forklares av og til, men overforklares ikke. Jeg har også argumentert mot bruk av høflig tiltale i *Bite i gresset* og forklart hvorfor fremmede elementer som markering av hunkjønn og franske tiltaleformer som *Madame* fungerer bedre enn det norske *De* i oversettelsen av denne teksten.

Jeg har arbeidet ut fra den holdning at teksten som helhet skal være en tro oversettelse av originalen. Familiære, folkelige og muntlige elementer er viktige. Som jeg har understreket ved flere anledninger i oppgaven, er det ikke avgjørende å oversette hvert franske familiære ord med tilsvarende norske ord, men denne direkte oversettelsestrategien benyttes når det er mulig og naturlig. En forutsetning er at det passer inn i konteksten i oversettelsen, som skal være en god norsk tekst som inkluderer fremmede elementer og uttrykker en avslappet stil på en naturlig måte.

Litteraturliste

- Andreassen, Kyrre. *Svendens catering*. Pocket. Oslo: Gyldendal, 2007.
- Berman, Antoine. «La traduction et la lettre: Ou l'auberge du lointain». *Les tours de Babel*. Antoine Berman m.fl. Mauvezin: Trans-Europ-Repress, 1985. 31-150.
- Camus, Albert. *L'étranger*. Paris: Gallimard, 1942.
- Faarlund, Jan Terje, Svein Lie og Kjell Ivar Vannebo. *Norsk referansegrammatikk*. Oslo: Universitetsforlaget, 2006.
- Genette, Gérard. *Figures III*. Paris: Seuil, 1972.
- Guttu, Tor. *Norsk ordbok*. Nettutgave. <http://www.ordnett.no> Red. Rolf Karlsen. Oslo: Kunnskapsforlaget, 2012.
- Halmøy, Odile. «Les pronoms d'adresse de la seconde personne du singulier en norvégien et en français: Coup d'oeil sur différentes stratégies de traduction». *Översättning och språkkontrast i nordiskt-franskt perspektiv: Föredrag och presentationer från en nordisk forskarkurs*. Red. Olof Eriksson. Växjö: Växjö universitetet, 2000. 32-41.
- Jakobson, Roman. «On linguistic aspects of translation». *On translation*. Red. Reuben A. Brower. Cambridge: Harvard university press, 1959. Gjenoptrykt i *The translation studies reader*. Red. Lawrence Venuti. 2. utg. New York og London: Routledge, 2004. 138-143.
- Kundera, Milan. «En mening». *De svikna arven*. Overs. Mats Löfgren. Stockholm: Bonniers, 1995. Gjenoptrykt i *Med andra ord: Texter om litterär översättning*. Red. Lars Kleberg. Stockholm: Natur & Kultur, 2010. 285-300.
- Malmkjær, Kirsten. *Linguistics and the language of translation*. Edinburgh: Edinburgh university press, 2005.
- Meschonnic, Henri. *Poétique du traduire*. Lagrasse: Verdier, 1999.
- Nølke, Henning. «Note sur la dislocation du sujet: Thématization ou focalisation?». *Les formes du sens: Études de linguistique française, médiévale et générale offertes à*

- Robert Martin à l'occasion de ses 60 ans*. Red. George Kleiber og Martin Riegel. Louvain-la-Neuve: Duculot, 1997. 281-294.
- Perec, George. *Quel petit vélo à guidon chromé au fond de la cour?*. Paris: Denoël, 1966.
- Queneau, Raymond. *Zazie dans le métro*. Paris: Gallimard, 1959.
- Rey, Alain, red. *Le Grand Robert de la langue française*. Nettutgave. Versjon 2.1. <http://www.lerobert.com/espace-numerique>. Paris: Dictionnaires Le Robert, 2012.
- Riegel, Martin, Jean-Christophe Pellat og René Rioul. *Grammaire méthodique du français*. 4. utg. Paris: Presses universitaires de France, 2009.
- Tegelberg, Elisabeth. «Generalisering och analys: Två semantiska tendenser vid översättning av svenska rörelsesverb til franska». *Språk- och kulturkontraster: Om översättning till och från franska*. Red. Olof Eriksson. Åbo: Åbo akademis förlag, 1998. 131-150.
- Venuti, Lawrence, red. *The translation studies reader*. 2. utg. New York og London: Routledge, 2004.
- Venuti, Lawrence. «Translation, community, utopia». *The translation studies reader*. Red. Lawrence Venuti. 2. utg. New York og London: Routledge, 2004. 482-502.
- Viallet, Rémi. *L'herbe sous les pieds*, Paris: Quespire, 2010.
- Welsh, Irvine. *Trainspotting: togtitting*. Overs. Bill Mulholland og Isak Rogde. Oslo: Cappelen, 1996.